

COMENIUS

Pedagógický inštitút – Pedagógiai Intézet, khsz.

Komárom, Tiszti Pávilon

Tel.: +421-35-7714765 Mobil: +421-905-912006 E-mail: comeniuspi@comeniuspi.sk

---

A felvidéki magyar kisiskolák fenntartásának, működésének és pedagógiai fejlesztésének vizsgálata

(MKO-KP-1-2019/1-000872)

Projektösszegző tanulmány

Kidolgozta: Fodor Attila

Támogató:

MEGVALÓSULT A MAGYAR KORMÁNY
TÁMOGATÁSÁVAL

MINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKÁRSÁG

BETHLEN GÁBOR
Alap

Komárom, 2020. április

BEVEZETÉS

A szlovákiai magyar közoktatás megóvásának és fejlesztésének egyik kulcskérdése az oktatáshoz és neveléshez való hozzáférést biztosító iskolahálózat. Az erről való gondolkodás és eszmecserék során gyakran kerül fókuszba a „**kisiskolák**” kérdése; eredményességükről, hatékonyságükről, szükségességükről, sőt, olykor létjogosultságükről zajlanak heves – de nem mindig szakmai megalapozottságú – viták. E vitákból gyakran hiányzik a szakszerűség, a tényszerűség, a folyamatok és az eredmények ismerete, a problémák okainak objektív diagnózisa. A vitázó felek leginkább az ilyen típusú iskolákhoz való kötődésük, illetve szakmai vagy politikai meggyőződésük alapján állnak az egyik vagy a másik oldalra, miközben megközelítésük gyakran inkább érzelmi alapokon, részinformációkon vagy féligazságokon áll, semmint szakszerű elemzéseken és tényeken.

A COMENIUS Pedagógiai Intézet a kisiskolákról folyó közgondolkodást és szakmapolitikai vitákat a „szakmaiság” medrébe terelendő dolgozta ki 2019 tavaszán „**A felvidéki magyar kisiskolák fenntartásának, működésének és pedagógiai fejlesztésének vizsgálata**” c. projektjét. Az egyéves elemző-kutató munka a **Magyar Kormány Miniszterelnöksége Nemzetpolitikai Államtitkársága** és a **Bethlen Gábor Alap** pályázati támogatásával valósult meg (a pályázat száma BGA/508/2019, a támogatás összege 500 ezer forint).

A **Projektösszegző tanulmány** az egyéves elemző-kutató munka eredményeit és az azokból levonható tapasztalatokat, következtetéseket, javaslatokat és ajánlásokat foglalja össze az alábbi szerkezetben:

1. A kisiskolák működésének jogszabályi környezete
2. Kisiskolák az iskolahálózatban, statisztikai adatok
3. A kisiskolák helyzetének és működésének kérdőíves felmérése
4. A kisiskolák helyzetének és működésének kutató-elemző leírása
5. Tapasztalatok, javaslatok, ajánlások

A tanulmány 1-3. és 5. pontjának szerzője Fodor Attila, a 4. pont szerzői Albert Sándor, Mészáros Tímea, Pék László, Rehák Tünde és Tóth Mónika.

E helyen hívjuk fel a figyelmet arra, hogy a megvalósult projekt során és jelen tanulmányban is a „**kisiskola**” kifejezés alatt a vonatkozó közoktatási törvényben meghatározott, nem teljes szervezettségű, 1-4. évfolyamos, különálló vagy összevont osztályokkal működő alapiskolákat értjük; e típusú iskolák képezték a kutató-elemző munka tárgyát és célcsoportját.

(A közbeszédben a „kisiskola” másik értelmezése az alacsony tanulói létszámú iskolákra vonatkozik, függetlenül azok típusától.)

Komárom, 2020. április 30.

1. A KISISKOLÁK MŰKÖDÉSÉNEK JOGSZABÁLYI KÖRNYEZETE

A formális – iskolarendszerű – oktatás-nevelés alapjait a Szlovák Köztársaság Alkotmányának 42. cikkelye rögzíti: kimondja az állampolgárok jogát a művelődéshez, rendelkezik a tankötelezettségről, valamint az alap- és középiskolai oktatás ingyenességéről. Az iskolarendszerű művelődés két területe a közoktatás és az erre kapcsolódó felsőoktatás.

A **közoktatás jogszabályi környezetét** öt törvény jelöli ki:

1. 245/2008 Tt. sz. törvény a nevelésről és oktatásról (e tanulmányban a továbbiakban röviden: „közoktatási törvény”),
2. 596/2003 Tt. sz. törvény az oktatásügy állami igazgatásáról és az iskolai önkormányzatokról („tanügyigazgatási törvény”),
3. 597/2003 Tt. sz. törvény az alapiskolák, középiskolák és iskola intézmények finanszírozásáról („oktatásfinanszírozási törvény”),
4. 138/2019 Tt. sz. törvény a pedagógiai alkalmazottakról és a szakszolgálati dolgozókról („pedagógusokról szóló törvény”),
5. 61/2015 Tt. sz. törvény a szakoktatásról és szakképzésről („szakképzési törvény”),

Megjegyzés: A kisiskolákat az 5. pontban megjelölt jogszabály nem érinti.

A közoktatási törvény 19. §-a rendelkezik a **tankötelezettségről**: ennek időtartama 10 év, teljesítése (általában) az iskoláskorú személy 6-16. életévei közti szakaszára esik. A közoktatási törvény az oktatás-nevelés intézményeit két nagy csoportba sorolja: **iskolákra** és **iskolai intézményekre**. E felosztás kiemelten fontos a tankötelezettség teljesítése, a képzési szakaszok (tartalom)szabályozása, az intézmény jogállása és finanszírozása szempontjából is. Az iskolák és az iskolai intézmények alkotják együttesen az ún. **iskolahálózatot**.

A közoktatási törvény 27. §-a az iskolák csoportjába az alábbiakat sorolja:

- a) óvoda,
- b) **alapiskola**,
- c) gimnázium,
- d) szakközépiskola,
- e) konzervatórium,
- f) sajátos nevelési igényű gyermekek és tanulók iskolái,
- g) művészeti alapiskola,
- h) nyelviskola.

Az alkotmányban előírt és a közoktatási törvény által pontosított tankötelezettséget az egyén a fenti felsorolás b) – f) csoportokba tartozó iskoláiban teljesít(het)i.

Az **alapiskolával** kapcsolatos rendelkezéseket a 29-31. §§-ok részletezik. Az egyénnek a közoktatás rendszerében való haladása szempontjából fontosak az ún. képzési szakaszok és végzettségi szintek (közoktatási törvény 16. §-a), melyek a tanulmányok során – az oktatási és nevelési programokba foglalt – megszerezhető tudást és végzettséget írják le. E megközelítésben az alapiskolai oktatás-nevelés feladata az alapfokú végzettség biztosítása.

Tanulmányunk szempontjából kiemelkedően fontos a közoktatási törvény 29. §-a 3. bekezdése, amely az alapiskola két típusát definiálja:

- a) teljes szervezettségű alapiskola: rendelkezik valamennyi évfolyammal, ezek általában az 1-9. évfolyamok, de lehetőség van 0. évfolyam nyitására is,
- b) **nem teljes szervezettségű alapiskola**: nem rendelkezik valamennyi évfolyammal, általában 1-4. évfolyamos, de lehetőség van 0. évfolyam nyitására is.

Az alapiskola 1-4. évfolyamai az iskola alsó tagozatát, az 5-9. évfolyamok a felső tagozatát alkotják.

Jelen projektben és az összegző tanulmányban a „**kisiskolák**” kifejezés alatt a fenti b) csoportba tartozó intézményeket értjük. A kisiskolákban (és értelemszerűen a teljes szervezettségű alapiskolák alsó tagozatán is) az alapfokú végzettség első szintje, az **elemi** vagy **alapszintű végzettség** (nemzetközi megjelölésben ISCED 1, szlovákul „primárne vzdelanie”) szerezhető meg.

A közoktatási törvény 29. §-a rendelkezik az alapiskolák egyes osztályaiban a **tanulók minimális** (8. bekezdés) és **maximális** (5. bekezdés) **létszámáról**. E bekezdések alapján a tanulók létszáma (osztályonként) a 0. évfolyamban 8-16, az 1. évfolyamban 11-22, a 2-4. évfolyamokban 13-25 fős határok között mozoghat. A kisiskolák 0. évfolyamot minimálisan 6 tanulóval nyithatnak. Az összevont évfolyamokkal működő alsó tagozatos osztályok létszáma 12-24 fő. A törvény megszabja azokat az egyedi eseteket is, amikor a tanulók létszáma a fenti határokon kívül eshet.

Megjegyezzük, hogy az osztályok minimális tanulói létszámának előírása 2013-ban, Dušan Čaplovič oktatási miniszter kezdeményezésére került a jogszabályba. Ez a rendelkezés, függetlenül a tanítás nyelvétől rendkívül hátrányosan érintette az alacsony tanulói létszámmal bíró alapiskolákat; a magyar alapiskolák mintegy egyharmadát – ezen belül a kisiskolák többségét – fenyegette emiatt a bezárás veszélye. A 2016 parlamenti választások után megalakult koalíciós kormány a MOST-HÍD párt kezdeményezésére a minimális tanulói létszámok rendelkezése alól mentesítette az összes kisiskolát (tehát az alsó tagozatos osztályokkal működő nem teljes szervezettségű alapiskolákat), továbbá a nemzetiségi nyelven oktató valamennyi alapiskolát (így a magyar tannyelvű alapiskolákat is).

Vagyis: e projekt célcsoportját képező, **magyar nyelven oktató kisiskolákra a minimális osztálylétszámok előírása nem vonatkozik**.

A kisiskolák szempontjából fontos a közoktatási törvény 30. §-a 2. bekezdése, amely kimondja, hogy az alapiskolák alsó tagozatán – alacsony tanulói létszám esetén – több évfolyam oktatása összevonható egy osztályba (**osztatlan osztályokkal** működő alapiskola). Ez a rendelkezés természetesen érvényes a kisiskolákra is.

Az eddig elmondottakból következik, hogy az egyén művelődési joga és kötelező iskolalátogatása feltételeinek megteremtése alkotmányból következő állami feladat. E feladat egyik fontos eleme az oktatáshoz és neveléshez való hozzáférést biztosító intézmények rendszerének, az iskolahálózatnak a fenntartása.

E kötelezettségét az állam a rendszerváltást követő évtizedben elsődlegesen állami iskolák fenntartásával és működtetésével biztosította. Mérföldkőnek számít a 2002-es év, amikor hatályba lépett a 416/2001 számú, ún. **hatásköri törvény**, amely számos területen államigazgatási feladatokat a községekre és megyékre ruházott át. E (**decentralizációs**) lépés eredményeképpen a közoktatási rendszer intézményeinek döntő többsége a községek, ill. a megyék fenntartásába került.

Az oktatási és nevelési intézmények alapításával, fenntartásával, működtetésével és irányításával kapcsolatos rendelkezéseket a **tanügyigazgatási törvény** tartalmazza; az ezekben a feladatokban való eligazodást segíti annak megértése, hogy a jogszabály a községek és a megyék számára kétféle jogkört állapít meg:

1. **Átruházott jogkörben** a községek és a megyék azokat az iskolákat alapítják és működtetik, amelyekben a tankötelezettség teljesíthető: a községek esetében az **alapiskolák**, a megyék esetében a **középiskolák** tartoznak ebbe a (jog)körbe;
2. **Eredeti jogkörben** alapítják és működtetik a községek és a megyék a többi, a közoktatási törvényben meghatározott iskolát és iskolai intézményt (azon intézményfajták kivételével, amelyeket kizárólag állami szerv alapíthat).

A fentiekből következik, hogy az alapiskolák – így a vizsgálódásunk tárgyát képező kisiskolák is – az állami hatáskörök átruházása következtében a községek (városok és falvak) tulajdonába és fenntartói jogkörébe kerültek. A tanügyigazgatási törvény 6-8. §§-ai határozzák meg a községek jogait, kötelességeit és feladatait a közoktatás területén. Eszerint a **község átruházott** államigazgatási **jogkörben** alapiskolát, **eredeti jogkörben** óvodát, iskolai klubot (napközit), művészeti alapiskolát, nyelviskolát, szabadidőközpontot, iskolakonyhát, iskolai szolgáltató központot és diákotthont hoz létre (alapít) és szüntet meg. A jogszabály meghatározza az iskolafenntartó község kötelességeit és feladatait az oktatás-nevelés feltételeinek biztosítása, a tanügyigazgatás, gazdálkodás, ellenőrzés és az iskolaépületek kezelése terén.

Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a tanügyigazgatási törvény a községekre elsődlegesen nem iskolaalapítási és működtetési kötelezettséget ró, hiszen számos kis lélekszámú településen (alacsony születési számmal) nincsenek meg sem a feltételei, sem az igénye önálló iskola működtetésének; a törvény a kötelező **iskolalátogatás** (tankötelezettség) **feltételeinek a biztosítását** teszi kötelezővé. A község e köteletségét két módon láthatja el: (1) saját iskolát hoz létre és működtet, (2) megegyezik más, iskolát fenntartó községgel közös iskolai körzet (felvételi körzet, tankerület) létrehozásáról (8. § 2. bekezdés).

A közoktatási intézmények (iskolák és iskolai intézmények) igazgatása, működtetése és gazdálkodása kapcsán fontos tényező az **intézmény jogállása**. A közoktatási törvény 27. §-a 6. bekezdésében meghatározza azokat az iskolafajtákat, amelyek a **törvényből adódóan válnak jogi személlyé**, jogalannyá (teljes szervezettségű alapiskolák, gimnáziumok, szakközépiskolák, konzervatóriumok, sajátos nevelési igényű gyermekek és tanulók számára létesített iskolák, művészeti alapiskolák), s amelyek csupán a **fenntartó ebbéli döntése után válhatnak jogi személlyé** (óvodák, nyelviskolák, nem teljes szervezettségű alapiskolák – tehát a kisiskolák is). A teljesség kedvéért megjegyezzük, hogy a közoktatási törvény 112. §-a 2. bekezdése értelmében az iskolai intézmények (pl. iskolai klub, szabadidőközpont, iskolakonyha, diákotthon, ...) jogi személlyé válásáról ugyancsak a fenntartó dönt. Azon iskolák

és iskolai intézmények, melyeket a fenntartó nem ruház fel jogalanyisággal, a fenntartó (község) szervezeti egységeként működnek.

A **jogalanyiség** kérdése lényegesen befolyásolja az iskola működtetésében érdekelt, s a tanügyigazgatási törvényben pontos jogkörökkel és kötelességekkel felruházott szereplők helyzetét: az iskola **igazgatój**át (5. §), a **községét** (6-8. §§) és az iskolai önkormányzati szervként működő **iskolatanács**ét (24-26. §§). Míg a jogalanyisággal rendelkező iskolában az igazgató a törvényes képviselő, aki ebbéli jogköréből kifolyólag munkaadóként a személyzeti politikát, szervezeti vezetőként a gazdálkodást is irányítja, a jogalanyisággal nem rendelkező intézményekben ezeket a jogokat és kötelességeket a fenntartó község polgármestere gyakorolja.

Az intézmény jogszerű, hatékony és eredményes működtetése szempontjából meghatározó a **polgármester – iskolaigazgató – iskolatanács** hármas kapcsolatrendszere és együttműködése. A mindennapi gyakorlat azt mutatja, hogy ebben az irányítási háromszögben – főleg a jogalanyisággal nem rendelkező, a község szervezeti egységeként működő alapiskolák, a kisiskolák esetében – az alábbiak okoznak (növekvő) feszültséget:

- szakmai hozzáértés hiánya (polgármester, iskolatanács),
- a tanügyigazgatási törvényben megszabott jogok, kötelességek és feladatok ismeretének hiánya, vagy helytelen, téves értelmezése (polgármester, iskolaigazgató, iskolatanács),
- „erőpolitika” alkalmazása, amikor a polgármester jogkörét túllépve igazgatja az iskolát,
- rossz kommunikáció, együttműködés hiánya (polgármester, iskolaigazgató, iskolatanács).

Megjegyezzük, hogy az iskolaigazgató kötelességeit és feladatait a tanügyigazgatási törvény 5. §-a attól függetlenül szabja meg, hogy az intézmény rendelkezik-e jogi önállósággal vagy sem (vagyis a jogalanyisággal nem rendelkező iskolák igazgatóinak ugyanazokat a kötelességeket írja elő, miközben azok igazgatási/gazdálkodási jogköre korlátozott). Tekintettel arra, hogy a jogalanyisággal bíró iskola vezetése jelentős többletmunkát jelent az iskolaigazgató számára (elsősorban a személyzeti ügyvitel, az adminisztrációs feladatok, a gazdálkodás és egyéb, nem pedagógiai jellegű tevékenységek körében), a **kisiskolák döntő többsége nem rendelkezik jogi önállósággal**, azaz a fenntartó község szervezeti egységeként működik (hasonlóan az óvodák és az iskolai klubok is). Ez a helyzet számos, a közoktatásban mostanában tapasztalható feszültség és probléma forrása.

Az oktatási és nevelési intézmények fenntartása és működtetése tekintetében – mind pedagógiai, mind gazdasági megközelítésben – lényeges kérdés az **intézmény nagysága, tanulóinak létszáma**. Általában elmondható, hogy a több tanulóval rendelkező, nagyobb iskolák és iskolai intézmények pedagógiai nézőpontból gazdagabb, színesebb tanulmányi programokat nyújthatnak, gazdasági szempontból pedig nagyobb állami támogatáshoz és egyéb forráshoz jut(hat)nak. Emiatt általában is, a tanulmányunk középpontjában álló kisiskolák szemszögéből pedig különösen fontos a különböző fajtájú és típusú iskolák és iskolai **intézmények összevonásának, egyesítésének a lehetősége és jogi szabályozása**. Az így létrehozott „többfunkciós” közoktatási intézmény egyrészt bővíteni tudja oktatási és nevelési szolgáltatásait, másrészt növel(het)ji bevételi és működési forrásait, illetve javíthatja a meglévő forrásai felhasználásának a hatékonyságát.

A közoktatási törvény 27. §-a 4. bekezdése kimondja, hogy az óvoda és az alapiskola egy közös, jogalanyisággal bíró intézménnyé vonható össze, megnevezése „**alapiskola és óvoda**” (szlovákul „základná škola s materskou školou”).

A közoktatási intézmények (iskolák és iskolai intézmények) összevonásának, egységesítésének lehetőségeit és eljárását általánosan a tanügyigazgatási törvény 20. §-a rendezi. Alapelvnek tekinthetjük, hogy tulajdonképpen (szinte) **minden iskola és iskolai intézmény összevonható, egyesíthető**. Amennyiben az intézmények egy fenntartóhoz tartoznak, úgy fenntartói döntéssel (határozattal, rendelettel), amennyiben különböző fenntartók hatáskörébe tartoznak, úgy a fenntartók általi megegyezéssel egyesíthetők. A második esetben az új, egyesített intézmény fenntartójává az a fenntartó válik, amelyikben a felek megegyeznek. A két vagy több iskola és/vagy iskolai intézmény egyesítésével létrejövő új közoktatási intézmény minden esetben jogi önállósággal bír.

Hangsúlyozzuk, az iskolák és iskolai intézmények alapítása, megszüntetése és egyesítése olyan jogi eljárások, amiket a fenntartó(k) csak az oktatási minisztérium által kezelt **iskolahálózatba való beiktatás, kiiktatás vagy változtatások engedélyezése után** léphet(nek) meg.

A fenti jogi lehetőségekkel élve a **kisiskolák** – tekintettel arra is, hogy a kis lélekszámú falvakban milyen egyéb iskolák találhatóak – reálisan az **alábbi intézményekkel egyesülhetnek**:

1. kisiskola + iskolai klub
2. kisiskola + óvoda
3. kisiskola + iskolai klub + óvoda

(Valamennyi alternatívához csatlakoztatható még az iskolakonyha is.)

Belátható, hogy a 3. alternatíva révén a viszonylag kis lélekszámú, kevés iskoláskorú gyermekkel bíró településen is létrejöhét fenntartható egyesített közoktatási intézmény („iskolaközpont”). A fenti alternatívák mindegyike az egy fenntartó jogkörébe tartozó összevonási lehetőségeket mutatja; a községre átruházott állami jogkörben működő alapiskola kerül egyesítésre, összevonásra az eredeti jogkörben létrehozott iskola klubbal, óvodával és iskolakonyhával.

A szlovákiai gyakorlatban egyelőre nem nyert teret széles körben az a lehetőség, amelyet a tanügyigazgatási törvény 19. §-a alapján lehetne meglépni, ez pedig a **kisiskola tagintézménnyé** (tagiskolává, szlovákul „elokované pracovisko”) **transzformálása**. E megoldás első lépésében egy teljes szervezettségű alapiskolát fenntartó község egy nem teljes szervezettségű alapiskolát („kisiskolát”) fenntartó községgel megegyezve a két iskolát (a tanügyigazgatási törvény 20. §-a alapján) egyesíti (egy, jogalanyisággal bíró, teljes szervezettségű alapiskola jön létre), majd, második lépésben az addig kisiskolaként működő iskolát tagiskolává nyilvánítják. Az e megoldással kapcsolatos fenntartások, ellenkezések fő oka – miközben pedagógiai szempontból előnyösnek látszik – egyrészt a tulajdonviszonyi, másrészt a gazdasági/pénzügyi kérdések tisztázatlanságából adódik, harmadrészt pedig az abbéli félelemből, hogy a kisiskolát fenntartó település (jogilag) elveszíti saját iskoláját.

Habár ezidáig a kisiskolák alapításának és működtetésének kérdéseit a községek (települési önkormányzatok) szemszögéből tárgyaltuk, ki kell hangsúlyoznunk, hogy a szlovákiai közoktatásban érvényesül a **fenntartói pluralizmus elve**: a tanulmányunk fókuszában lévő kisiskolákat alapíthatnak az **egyházak** és **magánszemélyek** (természetes személyek vagy jogi személyek), sőt, kivételes esetekben a kerületi székhelyeken működő **járási hivatalok** is.

A **kisiskolák** fenntartásának és működtetésének talán a legsúlyosabb problémája ezen intézmények **finanszírozása**. Szlovákiában – a 2002. évben lefolyt hatásköri decentralizáció folytatásaként – a 2004. január 1-jétől hatályos oktatásfinanszírozási törvény alapján az alap- és középiskolákat működtető iskolafenntartók – a kötelező iskolalátogatás feltételei biztosítását átvállaló állami feladatról lévén szó – állami támogatásra jogosultak, melynek nagysága az adott iskola tanulói létszámának függvénye. E támogatási rendszert **fejpénz-alapú normatív finanszírozásnak** is nevezik, s lényegét az alábbi képlet fejezi ki:

$$\text{Állami támogatás összege} = \text{Tanulók száma} \times \text{Normatíva összege}$$

A normatíva (évente változó) összegét az állami költségvetésben határozzák meg, nagysága az egyes iskolafajták és iskolatípusok szerint eltérő. Ezen állami támogatásra minden iskolafenntartó jogosult (község, megye, járási hivatal, egyház, magánszemély), amely iskolahálózatba beiktatott alap- vagy középiskolát működtet.

A rendszer bevezetésekor (2004) a szlovákiai alapiskolákban az egy intézményre eső országos átlagléttség **250 tanuló** volt, **erre állították be** (kalibrálták) **az alapiskolai normatíva összegét**. (2020-ben ez az átlag csupán 212 tanuló, azonban a rendszert ennek okán nem módosították.) Már a bevezetés évében nyilvánvalóvá vált, hogy az alacsony tanulói létszámmal bíró iskolák számára a normatív elvű finanszírozás működési gondot okoz. Ezért a következő évben **kiegyenlítő szorzót** vezettek be a 250 főnél kisebb iskolák számára. A szorzó 250-151 fős határok között (finoman hangolva) egyesével változik (növekszik) 1,453 értékre. Az ettől kisebb létszámú alapiskolákra már egységes, **értéke 1,495**. (Leegyszerűsítve és némileg kerekítve tehát a fentiek azt jelentik, hogy a 150 tanuló alatti alapiskolák másfélszer nagyobb normatívát kapnak, mint a 250 fő felettiek.)

Szlovákia jellemző településszerkezetéből (a lakosság egy jelentős része kis lélekszámú falvakban él) adódóan az iskolahálózatban jelentős számban működnek annyira alacsony tanulói létszámmal bíró alapiskolák, hogy a kiegyenlítő szorzóval megemelt állami normatíva sem elegendő a működtetésükre. Az oktatásfinanszírozási törvény lehetőséget biztosít ezen iskolák fenntartói számára, hogy ún. **egyezettető eljárás** (szlovákul „dohodovacie konanie”) keretében további kiegészítő állami támogatást igényeljenek. E folyamatban azonban már csak az igénylők egy része kap támogatást, általában olyan megkötéssel, hogy a következő időszakban a fenntartónak **racionalizációs intézkedéseket** kell megvalósítania.

A jogszabály figyelembe veszi a nemzetiségi iskolákban az anyanyelv oktatása következtében megemelkedett kötelező óraszámokat: a **magyar tannyelvű iskolák alapnormatívája** emiatt **13%-kal magasabb**, mint a szlovák tannyelvű iskolákban.

A normatív támogatás mellett az alapiskolák fenntartói további, meghatározott célra fordítható, **nem normatív jellegű állami támogatásokat** is igényelhetnek, így pl. a tanulók utaztatására, a pedagógiai asszisztensek bérére, a kiemelkedő tanulói eredményekért, fejlesztési projektekre, a szociálisan hátrányos helyzetű tanulók támogatására, vészhelyzetek elhárítására, stb.

Megjegyezzük még, hogy az oktatásfinanszírozási törvény lehetővé teszi a közoktatási intézmények **többszoros finanszírozását**. Így a már ismertetett állami támogatási rendszer mellett az alapiskolák működtetését további kiegészítő források segíthetik, például:

- az iskola helyiségeinek és eszközeinek a bérbeadásából származó jövedelem,
- az iskola által folytatott vállalkozói tevékenységből származó haszon,
- a szülők által befizetett járulékok,
- pályázati támogatások,
- ajándékok, szponzori támogatások,
- egyéb források.

Fontosnak tartjuk itt megemlíteni, hogy a **többi oktatási és nevelési intézmény** (pl. óvodák, művészeti alapiskolák, nyelviskolák, iskolai klubok, szabadidőközpontok, ...) – amelyeket a községek, a megyék, az egyházak és a magánszemélyek nem átruházott állami feladatként, hanem **eredeti jogkörben alapítanak és működtetnek** – finanszírozása más forrásból és más támogatási koncepció alapján történik. A **természetes személyek által befizetett jövedelemadó** az 564/2004 Tt. sz. törvény alapján – egy bonyolult, többtényezős számítási modell szerint – **visszaosztásra kerül** (ún. „podielová daň“) a községek és a megyék költségvetésébe. A községek és a megyék ebből a költségvetésből finanszírozzák az eredeti jogkörben ellátott feladataikat, így az e bekezdés elején felsorolt oktatási és nevelési intézményeket is.

2. KISISKOLÁK AZ ISKOLAHÁLÓZATBAN, STATISZTIKAI ADATOK

A szlovákiai közoktatás egyik fő problémáját az iskolahálózat nem megfelelő szerkezete jelenti. A rendszerváltást követő két évtized során a közoktatásban lévő tanulók száma egyharmadával kevesebb lett, ugyanakkor ezt a fogyást nem követte az intézmények és a pedagógusok számának arányos csökkenése. Leegyszerűsítve úgy lehetne a gondot leírni, hogy sok az iskolaépület és kevés a gyerek. A tanulók létszámának fogyása a magyar nyelvű oktatásra ugyanúgy érvényes, ütemében és mértékében is megegyezik az országos folyamatokkal. A **felvidéki magyar iskolahálózatnak két kritikus területe** van: az egyik a középiskolai hálózat (sok a gimnázium és kevés a szakképző intézmény), a másik az alapiskolai hálózaton belül – épp a tanulmányunk tárgyát képező – **kisiskolák magas száma**.

Az alapiskolások létszámának alakulása az elmúlt évtizedben

Az 1. ábra az alapiskolások tanulók számának országos alakulását mutatja az elmúlt évtizedben (2010-2019). A tanulók számának 1989 óta zajló, radikális fogyása 2014-ben érte el a mélypontját (1989-hez viszonyítva ekkor 41%-kal kevesebb tanuló volt az alapfokú oktatásban), az évtized második felében dinamikus növekedés látható. Az évtized végére az alapiskolai tanulók száma 3,3%-kal emelkedett a 2010-es évhez viszonyítva (a 2014-es „gödörhöz” viszonyítva pedig 6,7%-kal).

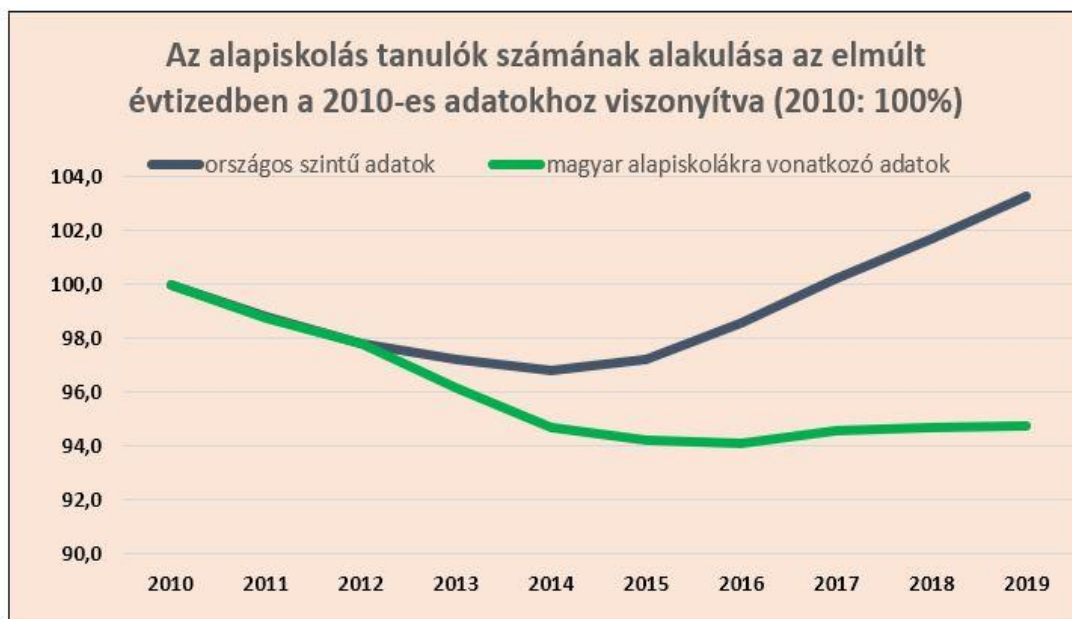
A 2. ábra a magyar alapiskolába járó tanulók számának alakulását mutatja ugyanebben az időszakban. Az országos folyamatokkal megegyező ütemű és mértékű fogyás két évvel később, 2016-ban érte el a mélypontját. Az országos változásokkal ellentétben azonban a magyar iskolákban nem következett be egy látványos, dinamikus emelkedés – tulajdonképpen 2014 óta egy, kb. 29 200 fő körüli állandósodás, (stagnálás) látható. Míg országos szinten az évtized utolsó évére 3,3%-os növekedést jegyezhetünk (2010-hez képest), addig a magyar iskolákban a 2010-es létszám „csupán” 94,8%-ára sikerült jutni, vagyis 5,2%-os a csökkenés.

A 3. ábra azt szemlélteti, hogy a összes szlovákiai alapiskolás számához viszonyítva mekkora arányt képeztek a magyar nyelvű oktatásban résztvevő tanulók. A 2011-ben és 2013-ban elért 7,03%-os arány nemcsak az évtizednek, hanem a rendszerváltás óta eltelt 30 évnek is a legmagasabb értéke, ugyanakkor az idei tanévben mért 6,45% a 30 év legrosszabb eredménye. Az előzőekben vázolt, ellentétes irányultságú változások (az országos létszámok dinamikus emelkedése mellett a magyar mutatók stagnálása) következtében a magyar iskolába járó tanulók számaránya erősen lejtő pályára került.

A 4. ábra az alapiskolás tanulók számának évenkénti alakulását szemlélteti országos szinten (kék vonal) és a magyar iskolákban (zöld vonal). A viszonyítás alapjául az évtized első évét választottuk (2010-es adatok = 100%). Az évtized második felében országos szinten jelentős, dinamikus növekedés, a magyar iskolák tanulói létszámában stagnálás tapasztalható.

A magyar alapiskolai hálózat adatai a 2019/2020-a tanévben

Jelenleg 244 alapiskolában folyik magyar nyelvű oktatás, összesen 29 284 tanuló részvételével. Az 1. és 2. táblázat összevetéséből látható, hogy míg a magyar nyelvű oktatásban résztvevő tanulók aránya 6,4%, addig a magyarul oktató iskolák aránya majdnem a kétszerese, 11,8 %.

1. táblázat

Alapiskolák száma összesen	Önálló magyar alapiskolák száma	Közös igazgatású, szlovák-magyar alapiskolák száma	Magyar nyelvű oktatást folytató alapiskolák összesen	Magyar nyelvű oktatást folytató AI-k%-os aránya
2 074	218	26	244	11,8

2. táblázat

Alapiskolás tanulók száma összesen	Magyar osztályba járó tanulók száma	Magyar osztályba járó tanulók %-os aránya	Magyar nemzetiségű tanulók száma	Magyar nemzetiségű tanulók %-os aránya
454 175	29 284	6,4	30 228	6,66

A 3. táblázatban a 244 magyarul (is) oktató alapiskolát bontottuk csoportokra a fenntartó típusa, az oktatás szervezettsége (teljes szervezettségű, 1-9. évfolyamos és nem teljes szervezettségű, 1-4. évfolyamos) és az iskola tanítása nyelve (önálló magyar iskola és közös igazgatású, szlovák-magyar iskola) szerint. A táblázatból kiolvasható, hogy alapiskoláinkat jellemzően a községek működtetik (94,3%), döntő többségük (89,3%) önálló, magyar tanítási nyelvű. A projektünk és tanulmányunk középpontjában álló kisiskolákból összesen 104 van a hálózatban (92 önálló, magyar és 12 közös igazgatású, szlovák-magyar), azaz **a kisiskolák a magyar alapiskolai hálózat 42,6%-át teszik ki.**

3. táblázat

Fenntartó típusa	Önálló magyar alapiskola		Szlovák – magyar alapiskola		Összesen
	1-4. évf.	1-9. évf.	1-4. évf.	1-9. évf.	
önkormányzat	89	116	12	13	230
magánszemély	0	0	0	1	1
egyház	3	10	0	0	13
Összesen	92	126	12	14	244
	218		26		

A fejezet bevezetőjében a „sok iskola és kevés gyerek” fordulattal jellemzett problémát jól szemlélteti a 4. táblázat.

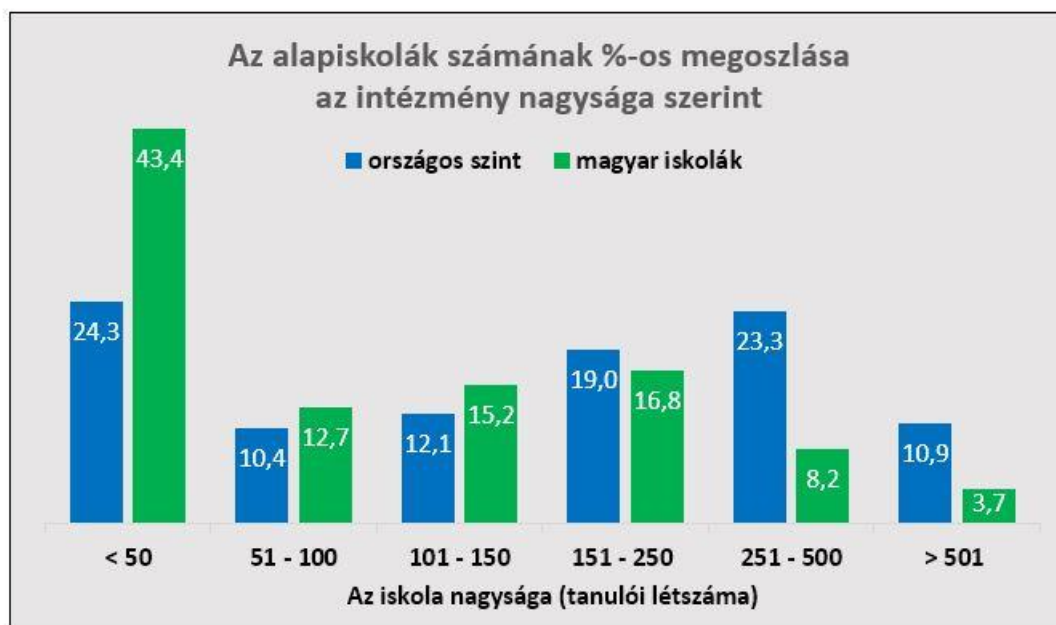
4. táblázat

Tanulók iskolai összlétszáma (fő)	Alapiskolák országos szinten		Magyar iskolák*	
	szám	%-os arány	szám	%-os arány
1 000 felett	4	0,2	0	0,0
501 – 1000	222	10,7	9	3,7
251 – 500	483	23,3	20	8,2
151 – 250	393	19,0	41	16,8
101 – 150	251	12,1	37	15,2
51 – 100	216	10,4	31	12,7
50 alatt	505	24,3	106	43,4
Összesen	2 074	100,0	244	100,0

* E táblázatban a magyar-szlovák közös igazgatású iskolák esetében a magyar tagozat létszámával számoltunk.

Látható, hogy a magyar alapiskolák igen jelentős hányadában, közel felében (43,4%-ában) a tanulók száma 50 fő alatt van, további 12,7%-ában 50 és 100 fő között. Vagyis a magyar iskolák 56,1%-ában (137 intézményben a 244-ből) a tanulók száma 100 fő alatt van. Ugyanakkor 250 fő felett (ami a normatív finanszírozás „alapvonala”) csupán a magyar iskolák 11,9 %-a van (8,2% + 3,7%), ez összesen 29 intézmény. Az ábrából az is látható, hogy országos szinten is sok a kislétszámú iskola, egynegyedében (24,3%) 50 fő alatti a létszám. Országos szinten az iskolák 65,8%-a 250 fő alatti, ami felveti azt a szakmai kérdést, hogy helyesen van-e beállítva a normatíva alapvonala.

A fenti táblázat adatait szemlélteti grafikusan az 5. ábra.

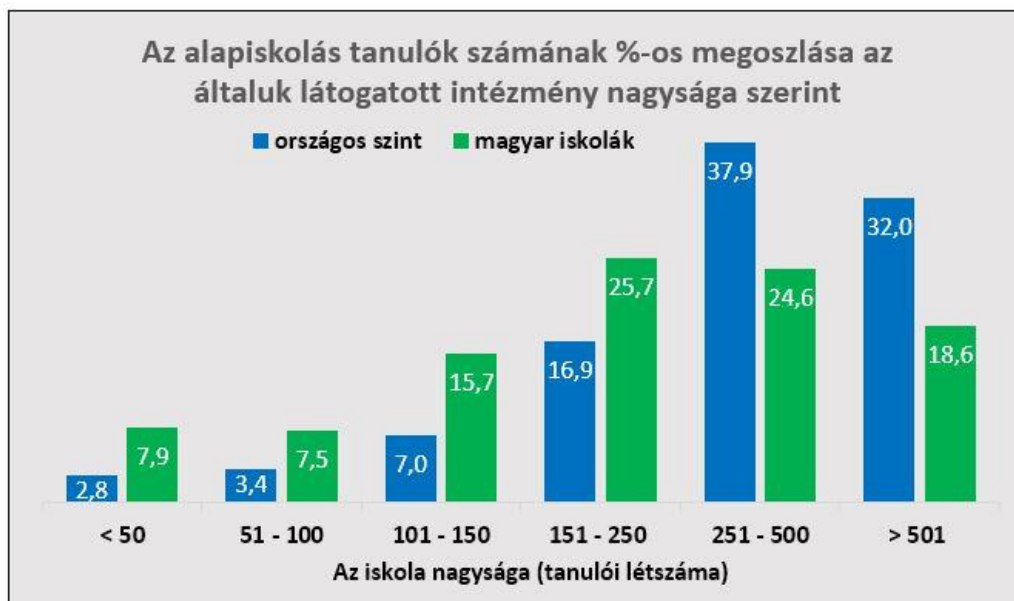
Az 5. táblázat azt mutatja, hogy az iskolák nagysága szerint kialakított hét csoportba az összes tanuló mekkora hányada jár. Látható, az alacsony tanulói létszámú iskolákba – melyek száma mind országosan, mind a magyar iskolákra vonatkoztatva magas – az összes alapiskolai tanuló kis hányada jár. Példaként: az 50 fő alatti iskolák száma országosan 505 (az összes iskola 24,3%-a), magyar iskolák esetében 106 (az összes magyar iskola 43,4%-a), viszont ilyen nagyságú intézményekbe országosan csupán a tanulók 2,8%-a (12728 fő), magyar iskolák esetében a tanulók 7,9%-a (2317 fő) jár. Országosan az összes tanuló 69,9%-a, a magyar iskolába járóknak pedig a 43,2%-a van 250 főnél nagyobb létszámú alapiskolában.

5. táblázat

Tanulók iskolai összlétszáma (fő)	Tanulók száma és aránya az adott méretű iskolákban - országos szint		Tanulók száma és aránya az adott méretű iskolákban – magyar iskolák*	
	szám	%-os arány	szám	%-os arány
1 000 felett	4 579	1,0	0	0,0
501 – 1000	140 764	31,0	5 452	18,6
251 – 500	172 009	37,9	7 203	24,6
151 – 250	76 674	16,9	7 528	25,7
101 – 150	31 662	7,0	4 593	15,7
51 – 100	15 759	3,4	2 191	7,5
50 alatt	12 728	2,8	2 317	7,9
Összesen	454 175	100,0	29 284	100,0

* E táblázatban a magyar-szlovák közös igazgatású iskolák esetében a magyar tagozat létszámával számoltunk.

A fenti táblázat adatait szemlélteti grafikusan a 6. ábra.

Az 5. és a 6. ábra együttes elemzéséből következik, a **magyar iskolahálózat** fenntartásának és működtetésének egyik **kulcsproblémája**, hogy **sok** az alacsony tanulói létszámmal működő alapiskola, s ezen belül döntően a „kisiskola”.

Magyar kisiskolák a 2019/2020-as tanévben

A 3. táblázatból kiolvasható, hogy a jelenleg folyó tanévben **104 magyarul (is) oktató kisiskola** van beiktatva a hálózatba; e 104 iskolában összesen 2712 gyermek tanul magyar nyelven (az összes magyar alapiskolás tanuló 9,3%-a).

A 104 iskolából 92 az önálló magyar kisiskola (88,5%), összesen 2561 tanulóval (94,4%), 12 pedig közös igazgatású, szlovák-magyar kisiskola (11,5%), melyek magyar tagozatán összesen 151 tanuló van (5,6%).

A 2712 tanulóból 37 fő 0. évfolyamba jár, 2675 fő az 1-4. évfolyamok egyikébe. Nulladik évfolyam összesen 7 iskolában van.

A 104 iskola közül 101 fenntartója község, 3 iskoláé pedig az egyház.

A 104 intézmény közül 88 alapiskola (nem teljes szervezettségű, 1-4. évfolyamos, alsó tagozatos alapiskola), 16 pedig egyesített alapiskola és óvoda (nem teljes szervezettségű, 1-4. évfolyamos, alsó tagozatos alapiskola és óvoda egy jogi személyként, szlovákul „základná škola s materskou školou”).

A 6. táblázatban a 104 kisiskolát csoportosítottuk adott létszámhatárok közti elosztásban. A táblázat jól mutatja a „kisiskola” fogalmának viszonylagosságát; a legkisebb kisiskola 4 fős, míg a legnagyobbban 152 tanuló van.

6. táblázat

Az iskola tanulóinak összlétszáma (fő)	Az adott csoportba tartozó iskolák	
	száma	%-os aránya
1 – 10	22	21,1
11 – 25	42	40,4
26 – 50	29	27,9
51 – 100	10	9,6
101 – 150	0	0,0
150 felett	1	1,0
Összesen	104	100,0

A következő táblázatba **az idei tanévben működő, magyarul oktató kisiskolákat gyűjtöttük össze**. A további regionális, ill. kistérségi elemzéseket segítettük feltüntetni a települést, valamint annak megyei és járási besorolását. Ugyancsak tartalmazza a táblázat az iskola típusát, a fenntartót és a tanítás nyelvét. Az iskolahálózatban zajló változásokat, átrendeződéseket kívánjuk bemutatni azzal, hogy a tanulók létszámát a jelenlegi (2019/2020) és az öt évvel ezelőtti tanévre (2014/2015) vonatkozóan tesszük közzé.

A táblázatban az eligazodást segítettük az alábbi megjegyzéseket tesszük:

1. oszlop: Megye

BA – Pozsony megye

TT – Nagyszombat megye

NR – Nyitra megye

BB – Besztercebánya megye

KE – Kassa megye

2. oszlop: Járás

SC – Szenci járás

DS – Dunaszerdahelyi járás

GA – Galántai járás

NZ – Érsekújvári járás

KN – Komáromi járás

LV – Lévai járás

NR – Nyitrai járás

SA – Vágsellyei járás

LC – Losonci járás

VK – Nagykürtösi járás

RA – Nagyrőcei járás

RS – Rimaszombati járás

KV – Kassa-vidéki járás

MI – Nagymihályi járás

RV – Rozsnyói járás

TR – Tőketerebesi járás

5. oszlop: Iskola típusa

AI – alapiskola

AI + Ó – alapiskola és óvoda (szl. základná škola s materskou školou)

7. oszlop: Tanítás nyelve

M – önálló magyar tannyelvű iskola

Sz - M – közös igazgatású, szlovák és magyar részleggel működő iskola

Megye	Járás	Település neve		Iskola típusa	Fenn-tartó	Tanítás nyelve	Tanulók száma 2014/2015			Tanulók száma 2019/2020		
		magyarul	szlovákul				0. évf.	1-4. évf.	Σ	0. évf.	1-4. évf.	Σ
BA	SC	Hegysúr	Hrubý Šúr	AI	Község	M	0	13	13	0	6	6
BA	SC	Réte	Reca	AI	Község	M	0	5	5	0	7	7
BA	SC	Zonctorony	Tureň	AI	Község	Sz - M	0	13	13	0	11	11
TT	DS	Albár	Dolný Bar	AI	Község	M	0	11	11	megszűnt		
TT	DS	Béke	Mierovo	AI	Község	M	0	13	13	0	7	7
TT	DS	Csallóközkürt	Ohrady	AI	Község	M	0	30	30	0	29	29
TT	DS	Csallóköznádasd	Trstená na Ostrove	AI	Község	M	0	9	9	megszűnt		
TT	DS	Csenke	Čenkovce	AI + Ó	Község	M	0	24	24	0	24	24
TT	DS	Csilizpatas	Pataš	AI + Ó	Község	M	0	23	23	0	23	23
TT	DS	Dercsika	Jurová	AI	Község	M	0	7	7	megszűnt		
TT	DS	Doborgaz	Dobrohošť	AI	Község	M	0	14	14	megszűnt		
TT	DS	Felsővámos	Horné Mýto	AI	Község	M	0	12	12	0	17	17
TT	DS	Hegyéte	Kútniky	AI + Ó	Község	M	0	27	27	0	30	30
TT	DS	Hodos	Vydrany	AI	Község	M	0	15	15	0	27	27
TT	DS	Kisudvarnok	Malé Dvorníky	AI	Község	M	0	34	34	0	61	61
TT	DS	Lúcs	Lúč na Ostrove	AI	Község	M	0	7	7	megszűnt		
TT	DS	Mad	Mad	AI	Község	M	0	9	9	0	5	5
TT	DS	Nagyabony	Veľké Blahovo	AI	Község	M	0	15	15	0	21	21
TT	DS	Nyárad	Ňárad	AI	Község	M	0	16	16	megszűnt		
TT	DS	Padány	Padáň	AI	Község	M	0	15	15	0	7	7
TT	DS	Sárosfa	Blatná na Ostrove	AI	Község	M	0	19	19	0	5	5
TT	DS	Szentmihályfa	Michal na Ostrove	AI	Község	M	4	9	13	megszűnt		
TT	GA	Alsószelei	Dolné Saliby	AI + Ó	Község	M	0	39	39	0	31	31
TT	GA	Feketenyék	Čierna Voda	AI	Község	M	0	23	23	0	31	31
TT	GA	Királyrév	Kráľov Brod	AI + Ó	Község	M	0	16	16	0	13	13

Megye	Járás	Település neve		Iskola típusa	Fenn-tartó	Tanítás nyelve	Tanulók száma 2014/2015			Tanulók száma 2019/2020		
		magyarul	szlovákul				0. évf.	1-4. évf.	Σ	0. évf.	1-4. évf.	Σ
TT	GA	Kosút	Košúty	AI	Község	M	0	9	9	megszűnt		
TT	GA	Nemeskajal	Kajal	AI	Község	M	0	16	16	megszűnt		
TT	GA	Taksony	Matúškovo	AI + Ó	Község	M	0	5	5	megszűnt		
TT	GA	Vezekény	Vozokany	AI	Község	M	0	17	17	0	18	18
TT	GA	Vízkelet	Čierny Brod	AI	Község	M	0	26	26	0	26	26
NR	NZ	Bart	Bruty	AI + Ó	Község	M	0	10	10	megszűnt		
NR	NZ	Bény	Bíňa	AI	Község	M	0	30	30	megszűnt		
NR	NZ	Fúr	Rúbaň	AI	Község	M	0	10	10	megszűnt		
NR	NZ	Kisújfalu	Nová Vieska	AI	Község	M	0	7	7	0	10	10
NR	NZ	Nána	Nána	AI	Község	M	0	16	16	0	25	25
NR	NZ	Pozba	Pozba	AI	Község	M	0	8	8	megszűnt		
NR	NZ	Zsitvabesenyő	Bešeňov	AI	Község	M	0	20	20	0	11	11
NR	KN	Dunaradvány	Radvaň nad Dunajom	AI	Község	M	0	23	23	0	12	12
NR	KN	Karva	Kravany nad Dunajom	AI + Ó	Község	M	0	13	13	0	11	11
NR	KN	Keszegfalva	Kameničná	AI	Község	Sz - M	0	22	22	0	29	29
NR	KN	Martos	Martovce	AI	Egyház	M	0	19	19	0	8	8
NR	KN	Megyercs	Čalovec	AI	Község	Sz - M	0	20	20	0	14	14
NR	KN	Nagykeszi	Veľké Kosihy	AI	Község	M	0	7	7	0	14	14
NR	KN	Tany	Tôň	AI	Község	M	0	28	28	0	18	18
NR	LV	Alsószemeréd	Dolné Semerovce	AI	Község	M	0	18	18	0	22	22
NR	LV	Garamsalló	Šalov	AI	Község	M	0	15	15	0	12	12
NR	LV	Ipolyvisk	Vyškovce nad Ipľom	AI	Község	M	0	21	21	0	15	15
NR	LV	Szalatnya	Slatina	AI	Község	M	0	18	18	0	10	10
NR	NR	Alsóbodok	Dolné Obdokovce	AI	Község	Sz - M	0	5	5	0	4	4
NR	NR	Kolon	Kolíňany	AI + Ó	Község	Sz - M	1-9. évf. alapiskola volt			0	17	17

Megye	Járás	Település neve		Iskola típusa	Fenn-tartó	Tanítás nyelve	Tanulók száma 2014/2015			Tanulók száma 2019/2020		
		magyarul	szlovákul				0. évf.	1-4. évf.	Σ	0. évf.	1-4. évf.	Σ
NR	NR	Nyitracsehi	Čechynce	AI	Község	Sz - M	0	10	10	megszűnt		
NR	NR	Zsére	Žirany	AI	Község	Sz - M	0	5	5	0	4	4
NR	SA	Vágkirályfa	Kráľová nad Váhom	AI	Község	M	0	22	22	0	7	7
BB	LC	Béna	Belina	AI + Ó	Község	M	3	14	17	2	18	20
BB	LC	Bolgárom	Bulhary	AI	Község	M	0	18	18	0	23	23
BB	LC	Csákányháza	Čakanovce	AI	Község	M	0	60	60	8	51	59
BB	LC	Csoma	Čamovce	AI	Község	M	1	25	26	2	22	24
BB	LC	Fülekkovácsi	Fifakovské Kováče	AI	Község	M	0	29	29	0	23	23
BB	LC	Fülepüspöki	Biskupice	AI	Község	M	0	37	37	0	33	33
BB	LC	Ipolygalsa	Holiša	AI	Község	Sz - M	0	7	7	1	9	10
BB	LC	Rapp	Rapovce	AI	Község	Sz - M	0	8	8	2	6	8
BB	LC	Sávoly	Šávoľ	AI	Község	M	1	17	18	0	29	29
BB	LC	Síd	Šíd	AI	Község	M	0	59	59	0	68	68
BB	LC	Vilke	Veľká nad Ipľom	AI	Község	Sz - M	0	8	8	0	8	8
BB	VK	Ipolyhídvég	Ipeľské Predmostie	AI	Egyház	M	0	11	11	megszűnt		
BB	VK	Óvár	Olováry	AI	Egyház	M	0	5	5	0	4	4
BB	RA	Deresk	Držkovce	AI	Község	M	0	20	20	0	34	34
BB	RA	Gice	Hucín	AI	Község	Sz - M	0	26	26	0	23	23
BB	RS	Abafalva	Abovce	AI + Ó	Község	M	0	25	25	0	34	34
BB	RS	Ajnácskő	Hajnáčka	AI + Ó	Község	M	0	41	41	0	36	36
BB	RS	Balogfala	Blhovce	AI	Község	M	0	28	28	0	34	34
BB	RS	Baraca	Barca	AI	Község	M	0	49	49	0	49	49
BB	RS	Cakó	Cakov	AI	Község	M	0	39	39	0	44	44
BB	RS	Csíz	Číž	AI	Község	M	0	11	11	0	21	21
BB	RS	Dobóca	Dubovec	AI	Község	M	8	32	40	0	32	32

Megye	Járás	Település neve		Iskola típusa	Fenn-tartó	Tanítás nyelve	Tanulók száma 2014/2015			Tanulók száma 2019/2020		
		magyarul	szlovákul				0. évf.	1-4. évf.	Σ	0. évf.	1-4. évf.	Σ
BB	RS	Füge	Figa	AI	Község	M	0	31	31	0	23	23
BB	RS	Gömörmihályfa	Gemerské Michalovce	AI	Község	M	0	24	24	0	27	27
BB	RS	Gortvakisfalud	Gortva	AI	Község	M	0	27	27	0	27	27
BB	RS	Guszona	Husiná	AI	Község	M	0	32	32	0	27	27
BB	RS	Hanva	Chanava	AI	Község	M	0	30	30	0	28	28
BB	RS	Jánosi	Rimavské Janovce	AI	Község	M	0	16	16	0	22	22
BB	RS	Kálosa	Kaloša	AI	Község	M	0	50	50	0	60	60
BB	RS	Kövecses	Štrkovec	AI	Község	M	0	30	30	0	35	35
BB	RS	Lénártfalva	Lenartovce	AI + Ó	Község	M	0	63	63	0	53	53
BB	RS	Méhi	Včelince	AI	Község	M	0	21	21	0	19	19
BB	RS	Nagybalog	Veľký Blh	AI	Község	M	0	56	56	0	46	46
BB	RS	Naprágy	Neporadza	AI	Község	M	0	17	17	0	6	6
BB	RS	Nemesradnót	Radnovce	AI	Község	M	0	116	116	0	96	96
BB	RS	Rimaszombat	Rimavská Sobota	AI + Ó	Község	M	16	126	142	13	139	152
BB	RS	Sajószentkirály	Král	AI	Község	M	0	26	26	0	21	21
BB	RS	Serke	Širkovce	AI	Község	M	0	38	38	0	40	40
BB	RS	Simonyi	Šimonovce	AI	Község	M	0	34	34	0	33	33
BB	RS	Szútor	Sútor	AI	Község	M	0	99	99	0	93	93
BB	RS	Tajti	Tachty	AI + Ó	Község	M	0	21	21	0	27	27
BB	RS	Újbást	Nová Bašta	AI + Ó	Község	M	0	15	15	0	20	20
BB	RS	Uzapanyit	Uzovská Panica	AI	Község	M	0	28	28	0	50	50
KE	KV	Alsólánc	Nižný Lánec	AI	Község	M	0	13	13	0	13	13
KE	KV	Péder	Peder	AI	Község	M	0	16	16	0	14	14
KE	KV	Szádudvarnok - Méhész	Dvorníky - Včeláre	AI	Egyház	M	0	26	26	0	22	22
KE	MI	Csicser	Čičarovce	AI	Község	M	0	28	28	0	28	28

Megye	Járás	Település neve		Iskola típusa	Fenn-tartó	Tanítás nyelve	Tanulók száma 2014/2015			Tanulók száma 2019/2020		
		magyarul	szlovákul				0. évf.	1-4. évf.	Σ	0. évf.	1-4. évf.	Σ
KE	MI	Kaposkelecsény	Kapušíanske Kľačany	AI	Község	M	0	70	70	0	83	83
KE	MI	Mátyócvajkóc	Maťovské Vojkovce	AI	Község	M	0	15	15	0	21	21
KE	MI	Mokcsamogyorós	Krišovská Liesková	AI	Község	M	0	48	48	0	50	50
KE	RV	Beretke	Bretka	AI	Község	M	0	18	18	0	18	18
KE	RV	Csoltó	Čoltovo	AI	Község	M	0	27	27	0	8	8
KE	RV	Gömörhorka	Gemerská Hôrka	AI	Község	M	0	36	36	0	21	21
KE	RV	Hosszúsó	Dlhá Ves	AI	Község	Sz - M	0	5	5	0	6	6
KE	RV	Kecső	Kečovo	AI	Község	M	0	7	7	0	4	4
KE	RV	Krasznahorkaváralja	Krásnohorské Podhradie	AI + Ó	Község	M	11	45	56	9	43	52
KE	RV	Szilice	Silica	AI	Község	M	0	13	13	0	15	15
KE	RV	Tornagörgő	Hrhov	AI	Község	Sz - M	0	27	27	0	17	17
KE	RV	Várhosszúrét	Krásnohorská Dlhá Lúka	AI	Község	M	0	8	8	0	12	12
KE	TR	Ágcsernyő	Čierna	AI	Község	M	0	3	3	megszűnt		
KE	TR	Bacska	Bačka	AI	Község	M	0	29	29	0	16	16
KE	TR	Battyán	Boťany	AI	Község	M	0	57	57	0	54	54
KE	TR	Kisgéres	Malý Horeš	AI	Község	M	0	27	27	0	26	26
KE	TR	Ladmóc	Ladmovce	AI	Község	M	0	16	16	0	8	8
KE	TR	Nagykövesd	Veľký Kamenec	AI	Község	M	0	13	13	0	8	8
KE	TR	Perbenyik	Pribeník	AI	Község	M	0	23	23	0	19	19
KE	TR	Szentes	Svätušė	AI	Község	M	0	14	14	0	17	17
KE	TR	Zétény	Zatín	AI + Ó	Község	M	0	17	17	0	17	17
Összesen							44	2 908	2 952	37	2 675	2 712

A vizsgált ötéves időszakban **17 faluban szűnt meg a kisiskola** (zárójelben a megszűnés éve):

Dunaszerdahelyi járás: Albár (2019), Csallóköznádasd (2016), Dercsika (2016), Doborgaz (2018), Lúcs (2015), Nyárad (2017), Szentmihályfa (2018)

Galántai járás: Kosút (2019), Nemeskajal (2016), Taksony (2015)

Érsekújvári járás: Bart (2017), Bény (2015), Fűr (2019), Pozba (2017)

Nyitrai járás: Nyitracsehi (2019)

Nagykürtösi járás: Ipolyhídvég (2019)

Tőketerebesi járás: Ágcsernyő (2015)

A koloni teljes szervezettségű alapiskola 1-4. évfolyamos kisiskolává vált.

A legtöbb kisiskola (15) Nyugat-Szlovákiában szűnt meg, Közép- és Kelet-Szlovákiában 1-1 intézményt zártak be az elmúlt öt év során.

A 2014/2015-ös tanévben 120 magyar kisiskola volt a hálózatban, összesen 2952 tanulóval. A 2019/2020-as tanévben a 104 kisiskolában összesen 2712 tanuló van, a csökkenés 240 fős (8,1%-os). Tekintettel arra, hogy a vizsgált időszakban a magyar alapiskolába járó tanulók száma állandósult, ill. nagyon kis mértékben emelkedett, a kisiskolák – számának és tanulói létszámának – csökkenése vélhetően néhány, a vonzáskörükbe tartozó teljes szervezettségű alapiskola erősödését, létszámnövekedését hozta magával. Külön elemzés tárgyát képezhetnék a magyar iskolahálózaton belüli mozgások, átrendeződések, s ezek okainak feltárása.

3. A KISISKOLÁK HELYZETÉNEK ÉS MŰKÖDÉSÉNEK KÉRDŐÍVES FELMÉRÉSE

A projekt harmadik szakaszában, 2020 első negyedében került sor a kisiskolák helyzetét és működését közvetlenül, a mindennapok gyakorlatából ismerő célcsoportok, az iskolaigazgatók és a fenntartók megszólítására.

A COMENIUS Pedagógiai Intézet saját összeállítású, 21 kérdésből (16 kérdés zárt, feleletválasztós, 5 kérdés nyitott, feleletalkotós) álló kérdőívet juttatott el az összes magyar tanítási nyelvű kisiskolába (számuk a 2019/2020-as tanévben 92), címe: „**A kisiskolák fenntartásával, működésével és finanszírozásával kapcsolatos kérdőív**”. A megszólító levélben kértük az iskolák igazgatóit, hogy a kérdőívet a fenntartóval egyeztetve, közösen töltsék ki.

A kitöltött kérdőívet 59 intézményből kaptuk vissza, azaz a megszólított **célcsoport 64%-a kapcsolódott be** a felmérésbe. A visszaküldött kérdőíveket 76%-ban az igazgató egyedül, 24%-ban az igazgató és a polgármester együtt töltötték ki.

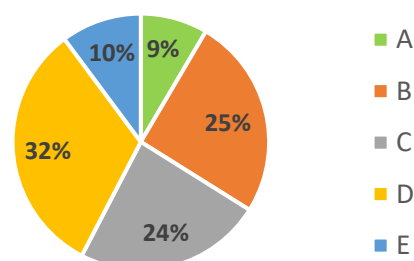
Az alábbiakban a **kérdőíves felmérés eredményeit** foglaltuk össze.

1. Az elmúlt 5 esztendőre visszatekintve az Önök iskolájában a tanulók számának alakulását melyik állítás jellemzi leginkább?

- A. A tanulók száma nagymértékben növekedett.
- B. A tanulók száma kismértékben növekedett.
- C. A tanulók száma állandósult (stagnál).
- D. A tanulók száma kismértékben csökkent.
- E. A tanulók száma nagymértékben csökkent.

Válaszok száma összesen: 59				
Válaszok megoszlása:				
A	B	C	D	E
5	15	14	19	6

Válaszok megoszlása

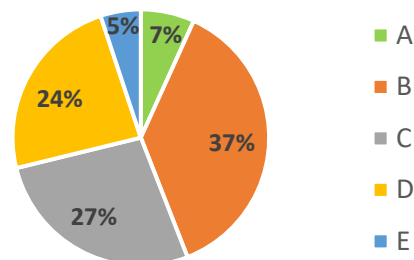

2. Az elmúlt 5 évben a településen megszületett gyermekek száma (és a szülők várható beíratási szándéka) alapján milyen változás várható a tanulói létszámban az elkövetkező években?

- A. A tanulók számának jelentős növekedése várható.
- B. A tanulók számának enyhe növekedése várható.
- C. A tanulók számának stagnálása várható.
- D. A tanulók számának enyhe csökkenése várható.
- E. A tanulók számának jelentős csökkenése várható.

Válaszok száma összesen: 59				
Válaszok megoszlása:				
A	B	C	D	E
4	22	16	14	3

Válaszok megoszlása

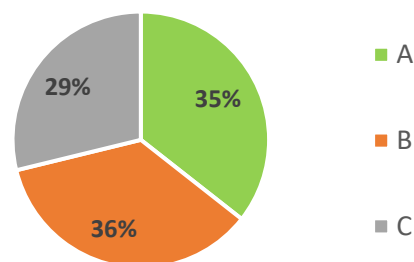

3. Mennyire jellemző, hogy a magyar szülők gyermeküket már az 1. osztálytól kezdve egy más település teljes szervezettségű (1-9. évf.) iskolájába íratják, annak ellenére, hogy helyben van 1-4. évf. iskola?

- A. Nagyon jellemző, sok szülő dönt így – ez iskolánk megtartásában komoly problémát okoz.
- B. Nem különösebben jellemző településünkön ez a helyzet.
- C. Egyáltalán nem jellemző, a szülők döntő többsége helyben járattja a gyermekét iskolába.

Válaszok száma összesen: 59		
Válaszok megoszlása:		
A	B	C
21	21	17

Válaszok megoszlása

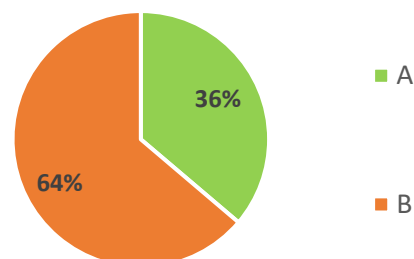

4. Van-e az Önök települése környezetében olyan teljes szervezettségű alapiskola, amely különböző megoldásokkal (iskolabusz, ösztöndíj, a szülők anyagi támogatása, egyéb bónuszok) megpróbálja az Önök (potenciális) tanulóit már az alsó tagozatba is elvonni?

- A. Igen van, ez egy jelentős problémája iskolánknak - jelentős számú tanulót veszünk el így.
- B. Nem jellemző ez a probléma, minden iskolának kialakult a saját körzete, amit kölcsönösen tiszteletben tartanak.

Válaszok száma összesen: 58	
Válaszok megoszlása:	
A	B
21	37

Válaszok megoszlása

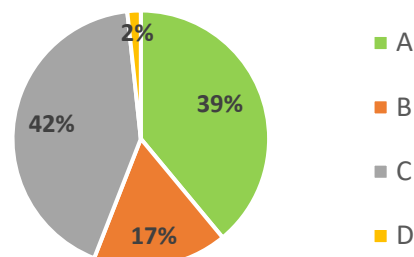

5. A tanulók jelenlegi száma és az elkövetkező években várható létszámváltozás mértéke felveti-e azt a kérdést, hogy az iskolát néhány éven belül be kell zárni?

- A. Nem, nincs ilyen veszély.
- B. Igen, az iskolát fenyegeti a bezárás veszélye.
- C. Jelenleg még nem tudjuk megítélni az iskola jövőjének alakulását.
- D. Nem foglalkozunk ezzel a kérdéssel.

Válaszok száma összesen: 59			
Válaszok megoszlása:			
A	B	C	D
23	10	25	1

Válaszok megoszlása

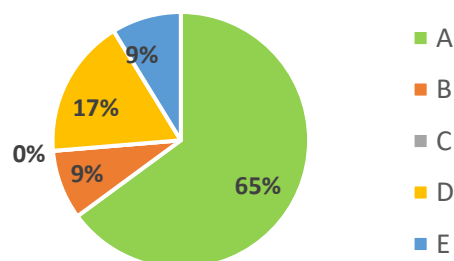

6. Az Önök iskolája meglétében és működésében érdekeltek (fenntartó, pedagógusok, szülők, helyi magyar közösség, ...) álláspontját melyik állítás fejezi ki leginkább?

- A. Az iskolát minden áron, akár jelentős többletforrásokat beáldozva is meg kell tartani.
- B. Érdemes lenne átgondolni, hogy ennyire jelentős többletforrás szükségére mellett van-e értelme megtartani az iskolát.
- C. Az iskolát a jövőben ilyen mértékű áldozatvállalás és többletforrás mellett nincs értelme megtartani, be kell zárni.
- D. Nincs az érintettek körében ezzel kapcsolatos érdemi gondolkodás, párbeszéd.
- E. Az iskola megtartása/megszüntetése jelentős viták tárgya, ahol az egyes érdekcsoportok között nagyon markánsak a véleménykülönbségek, s egyelőre nincs konszenzusos álláspont.

Válaszok száma összesen: 57				
Válaszok megoszlása:				
A	B	C	D	E
37	5	0	10	5

Válaszok megoszlása

7. Melyek azok az érvek, amelyek az Önök iskolája megtartása mellett szólnak? Miért fontos a helyi közösségnek, hogy az iskola megmaradjon, tovább működjön? Írja le a három leggyakoribb érvet!

A válaszadók az alábbi érveket tüntették fel leggyakrabban (zárójelben az említések száma):

- a helyi kisiskola a település közösségi és kulturális életének egyik legfontosabb forrása és színtere, iskola nélkül a település vonzereje csökken (37)

- a kisiskolák alacsony tanulói létszáma nagyobb odafigyelést tesz lehetővé minden egyes tanulóra, érvényesül az egyéni bánásmód, könnyebben megvalósítható a személyre szabott oktatás és nevelés (felzárkóztatás, hátránykompenzálás, tehetségfejlesztés) (32)
- az iskola helybenléte biztonságot és nyugalmat ad a szülőknek és a gyerekeknek egyaránt, nem kell a 6-10 éves gyermekeknek egyedül utazniuk vagy az utaztatásukat megszervezni, az iskola könnyen elérhető, könnyebb működtetni az iskola-család kapcsolatot (25)
- az alacsony tanulói létszámnak köszönhetően a tanulók jól ismerik egymást (az évfolyamok között is), szorosabb kapcsolatok alakulnak ki, az egyéni odafigyelésnek és törődésnek köszönhetően családi a légkör, „itt mindenki számít” (24)
- amint az iskola általában, a kisiskola is fontos intézménye és letéteményese az anyanyelv és a nemzeti kultúra megőrzésének és ápolásának, az identitás- és nemzettudat megerősítésének, a helyi és regionális értékek megismertetésének, különös tekintettel arra is, hogy a kisiskolák gyakorta a kis lélekszámú falvak egyetlen kulturális-nevelési intézményei, továbbá, hogy jelentős számban gazdaságilag és szociálisan hátrányos helyzetű és/vagy a magyarság fogyásával jellemezhető térségekben, szórványban működnek (18)
- azokban a térségekben, ahol magas a szociálisan hátrányos helyzetű és a roma tanulók aránya, az iskola helybenléte (szinte) nélkülözhetetlen a beiskolázás és a tankötelezettség teljesíthetősége szempontjából; ezen tanulók utaztatásának biztosítása más településekre – a szülők és a település vezetése szempontjából is – igényes, körülményes, nehezen megoldható feladat lenne (17)
- az alacsony tanulói létszámnak köszönhetően a közösségteremtés, a szocializáció hatékonyan zajló folyamat iskolai (évfolyamok közti) szinten, de jelentős az iskola szocializációs hatása a település egyéb rétegeire, csoportjaira is (szülők, idősek, civil szervezetek, ...) (14)

8. Melyek azok a legnyomósabb okok, amelyek az iskola jövőbeni megtartását és működtetését kérdésessé teszik, s a vitákban (esetleg) felvetik a megszüntetés szükségességét is. Írja le a három leggyakoribb okot!

A válaszadók az alábbi okokat tüntették fel leggyakrabban (zárójelben az említések száma):

- a tanulók számának csökkenése, melynek főbb okaiként a következőket jelölték meg: születések csökkenése (34), a közeli teljes szervezettségű (1-9. évfolyamos) iskolák elszívó hatása (3), elszlovákosodás, szlovák iskola választása (6), a roma tanulók magas száma elriasztja a szülőket attól, hogy ide írassák gyermeküket (4), családok elvándorlása (2) (összesen 49)
- az iskola működtetéséhez és fejlesztéséhez szükséges anyagi/pénzügyi források hiánya, a jelenlegi finanszírozási rendnek (fejpénz-alapú támogatás) a hátrányos volta a kisiskolák számára, az alacsony lélekszámú falvak forrásszegénysége (30)

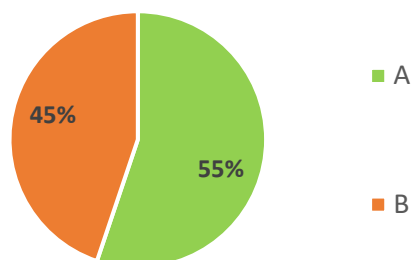
- a forráshiányból következő gyengébb, hiányosabb felszereltség (tornaterem, szaktantermek, könyvtár, ... hiánya), s ez ebből adódó szülői elégedetlenség, nehezebben megoldható épületfelújítás, karbantartás, korszerűsítés, (olykor) tulajdonjogi viszonyok (egyházi ingatlan) (16)
- pedagógushiány, mivel sok pedagógusnak ez az iskolatípus nem vonzó (összevont osztályokban nehezebb tanítani, túlterheltség, sok a hátrányos helyzetű tanuló, szűkösek az anyagi források, kicsi a település, alacsonyabb a kisiskola presztízse, bizonytalan az iskola megmaradása, ...) (6)

9. Folyik-e az érdekeltek körében olyan jellegű gondolkodás és megoldáskeresés, hogy az iskola fenntartását és működését hogyan lehetne gazdaságosabbá, hatékonyabbá, észszerűbbé tenni? Például az iskola, óvoda és az iskolai klub egy épületbe telepítése, vagy kibővítése további oktatási-nevelési intézménnyel (pl. művészeti alapiskola, szabadidőközpont, ...), esetleg további funkciókkal (könyvtár, ifjúsági klub,...).

- A. Nem, nincs ilyen jellegű gondolkodás.
 B. Igen, van ilyen jellegű gondolkodás.

Válaszok száma összesen: 58	
Válaszok megoszlása:	
A	B
32	26

Válaszok megoszlása

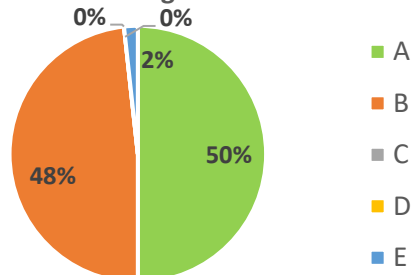

10. Az Önök iskolája működésében érintettek (fenntartó, szülők, helyi közösség) mennyire elégedettek az iskolában folyó oktató-nevelő munka eredményeivel és minőségével?

- A. Az érintettek többsége nagyon elégedett az iskolában folyó munkával.
 B. Az érintettek többsége elégedett az iskolában folyó munkával.
 C. Az érintettek többsége elégedetlen az iskolában folyó munkával.
 D. Az érintettek többsége nagyon elégedetlen az iskolában folyó munkával.
 E. Nem ismerjük az érintettek elégedettségét, véleményét.

Válaszok száma összesen: 58				
Válaszok megoszlása:				
A	B	C	D	E
29	28	0	0	1

Válaszok megoszlása

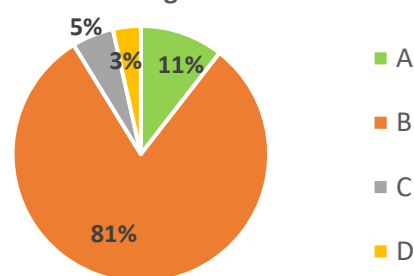

11. A különböző külső mérések és ellenőrzések (Tesztelés 5, tanfelügyelői ellenőrzések, egyéb mérések) eredményei és visszajelzései alapján az Önök iskolájára melyik állítás érvényes?

- A. Iskolánkban az oktató-nevelő munka eredményesebb és magasabb minőségű, mint a környező iskolákban.
- B. Iskolánkban az oktató-nevelő munka eredményessége és minősége a környező iskolákkal megközelítőleg azonos.
- C. Iskolánkban az oktató-nevelő munka eredményessége és minősége gyengébb, mint a környező iskolákban.
- D. Az iskolánkban folyó oktató-nevelő munka eredményei és minősége nem vethető össze a környező iskolák hasonló mutatóival.

Válaszok száma összesen: 57			
Válaszok megoszlása:			
A	B	C	D
6	46	3	2

Válaszok megoszlása

12. Véleménye szerint milyen intézkedések (pl. jogszabályváltozás, támogatás-politika változása, a finanszírozás rendjének megváltozása, szakmai-módszertani irányítás változása, ...) hoz(hat)nának jelentős előrelépést, fejlődést a kisiskolák működésében, eredményességében és minőségében. Fogalmazzon meg 3 fontos intézkedést, döntést vagy változást!

A válaszadók az alábbiakat tüntették fel leggyakrabban (zárójelben az említések száma):

- változtatni kéne a kisiskolák finanszírozása módján (különböző megoldásokat vetettek fel: emelt normatíva - ne fejpénz-alapú legyen a finanszírozás módja - ne a községet terhelje az iskola fenntartása - a hátrányos helyzetű tanulókra magasabb összeg járjon - az összevont osztályokban tanítók bérpótlékban részesüljenek - legyenek könnyen adminisztrálható pályázatok kisiskolák számára, ...) (43)
- nagyobb szakmai támogatást és segítséget kéne nyújtani a kisiskolák igazgatóinak és pedagógusainak (elhanyagoltnak érzik a kisiskolákkal való törődést, gyenge a szakmai-módszertani támogatás, kevés a rájuk szabott pedagógus-továbbképzési program, hiányoznak a szakszolgálati dolgozók,...) (24)
- változtatni kéne a kisiskolák szakmai-módszertani irányításán (20)
- a kisiskolák megítélésével kapcsolatban társadalmi és szakmai szemléletváltásra lenne szükség, el kéne ismerni szükségességüket, fontosságukat, működésüket kedvezőbb jogszabályi környezet kialakításával kéne támogatni (13)
- pontosabban kéne szabályozni és szigorúbban ellenőrizni a fenntartó jogait, kötelességeit és tevékenységét (az igazgatók nem látják át a gazdálkodást, nem ismerik

a költségvetést, gyakran tapasztalnak indokolatlan és szakszerűtlen, esetenként jogszerűtlen beavatkozásokat, egyes esetekben a fenntartó közömbös az iskola sorsával szemben, teherként tekint az intézményre), ill. javasolják mérlegelni az iskolák „visszaállamosítását” (azaz, hogy ne a község legyen a fenntartó) (9)

13. Véleménye szerint melyek azok a tényezők, amelyek leginkább megnehezítik a kisiskolák működését és fejlődését. Fogalmazzon meg 3 fontos okot, problémát vagy hátrányt!

A válaszadók az alábbiakat tüntették fel leggyakrabban (zárójelben az említések száma):

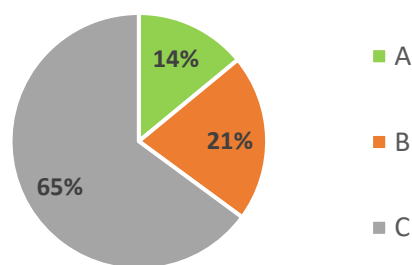
- a biztonságos, kiszámítható, tervezhető működéshez és az előrelépést jelentő fejlesztéshez szükséges anyagi/pénzügyi források hiánya (24)
- a tanulók számának bizonytalansága, ingadozása, csökkenése (születések alacsony száma, a teljes szervezettségű iskolák és a szlovák iskolák elszívó hatása, a roma tanulók magas számából következő előítéletek és problémák, ...) (24)
- a kisiskolák pedagógusainak és igazgatóinak a túlterheltsége (pedagógiai és adminisztrációs feladatok sokasága esik kevés személyre, a feladatok, tevékenységek komplexitása, kevés külső segítség, ...) (16)
- a fenntartó hozzá nem értése, szakmaiatlansága, együttműködés hiánya a fenntartó és az iskola között, jogszerűtlen fenntartói beavatkozások az iskola életébe, a gazdálkodás átláthatatlansága, kiszolgáltatottság a fenntartónak (9)
- a hátrányos helyzetű családok és a roma szülők érdektelensége az iskola dolgaival kapcsolatban, a tudás nem jelenik meg számukra értéként, nehéz a kapcsolattartás és az együttműködés e csoportokkal (9)

14. A kisiskolák általában kisebb településeken működnek, ahol a fenntartó nem rendelkezik szakapparátussal és az iskola igazgatója általában magas óraszámú tanít is, helyettese nincs. Mi a véleménye a kisiskolák igazgatásáról?

- A. A kisiskolákban általában komoly gondot jelent a megfelelő színvonalú igazgatás biztosítása.
- B. A kisiskolák megfelelő színvonalú igazgatása általában nem jelent gondot.
- C. A kisiskolák megfelelő színvonalú igazgatása lényegesen nem tér el a teljes szervezettségű iskolák igazgatásától, döntően az igazgató személyétől függ.

Válaszok száma összesen: 57		
Válaszok megoszlása:		
A	B	C
8	12	37

Válaszok megoszlása

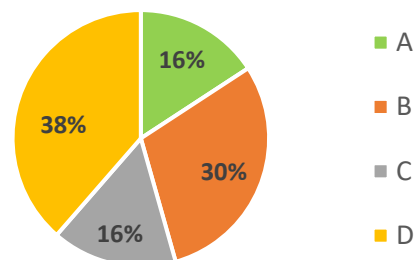

15. Mi az érintettek véleménye az alapiskola és óvoda jogszabályban engedélyezett, egy intézménnyé való összevonásáról (ún. „základná škola s materskou školou“)?

- A. Mi ezt jó megoldásnak véltük és már megtörtént a két intézmény összevonása.
- B. Gondolkodunk ezen a megoldáson és mérlegeljük a meglépését a közeljövőben, mert előnyösnek látjuk.
- C. Nem tartjuk előnyös megoldásnak és elvetjük a meglépését.
- D. Nem foglalkozunk ezzel a lehetőséggel.

Válaszok száma összesen: 57			
Válaszok megoszlása:			
A	B	C	D
9	17	9	22

Válaszok megoszlása

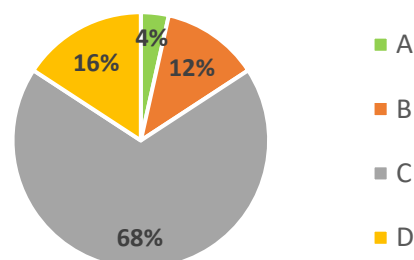

16. Az iskolahálózat optimalizálásával és racionalizálásával foglalkozó szakértők egy része híve annak a javaslatnak, hogy a kisiskolákat (mint önálló intézményeket) meg kéne szüntetni és egy közeli, teljes szervezetségű alapiskola tagintézményeként („elokované pracovisko plnoorganizovanej školy“) kéne működtetni. (Természetesen ehhez a jelenleg érvényes jogszabályokban és finanszírozási rendben változásokat kéne végrehajtani.) Mi a véleménye erről a javaslatról?

- A. Az elképzelést mind gazdasági, mind pedagógiai szempontból jó megoldásnak vélem.
- B. Az elképzelést pedagógiai szempontból hasznosnak vélem, gazdasági szempontból azonban nem hozna érdemi változást, előnyt.
- C. Az elképzelést sem gazdasági, sem pedagógiai szempontból nem tartom jó megoldásnak.
- D. Nincs véleményem, eddig nem hallottam erről az elképzelésről.

Válaszok száma összesen: 57			
Válaszok megoszlása:			
A	B	C	D
2	7	39	9

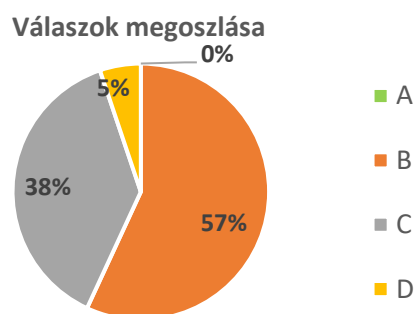
Válaszok megoszlása

17. Az iskolahálózat optimalizálásával és racionalizálásával foglalkozó szakértők egy része szerint a kisiskolák helyett nagyobb létszámú, erősebb körzeti iskolákat kéne működtetni, ahová az iskolával nem rendelkező településekről - az állam által biztosított - iskolabuszokkal utaztatnák a tanulókat. Mi a véleménye erről a javaslatról?

- A. Iskolabusz-hálózat működtetését, s ezáltal a kisiskolák fokozatos megszüntetését észszerű, gazdaságos és jól kivitelezhető megoldásnak tartom.
- B. Iskolabusz-hálózat működtetése, s ezáltal a kisiskolák fokozatos megszüntetése gazdaságilag előnyös megoldás lehet, azonban az iskoláját elvesztő település szempontjából rossz megoldás.
- C. Nem vagyok meggyőződve arról, hogy jól működő iskolabusz-hálózat kialakításával jelentős mértékű költségmegtakarítás érhető el a rendszerben.
- D. Nincs véleményem erről a javaslatról.

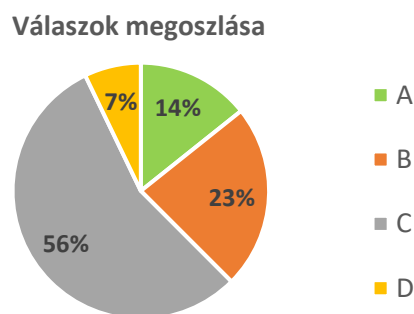
Válaszok száma összesen: 58			
Válaszok megoszlása:			
A	B	C	D
0	33	22	3

18. Mi a véleménye az iskolák fejpénz-alapú normatív finanszírozásáról, különös tekintettel a kisiskolákra?

- A. A fejpénz-alapú normatív finanszírozás hatékony, átlátható és tervezhető működést biztosít minden iskola, így a kisiskolák számára is; megfelelő a jelenlegi finanszírozási rend.
- B. A fejpénz-alapú normatív finanszírozási rendszerben a kisiskolák nem tarthatók fenn, más finanszírozási rendet kell bevezetni.
- C. A kisiskolák fejpénz-alapú normatív finanszírozása akkor lenne megfelelő megoldás, ha rájuk más (magasabb összegű) normatíva vonatkozna, mint a teljes szervezettségű iskolákra.
- D. Törvényileg meg kéne szabni azt a minimális tanulói létszámot (iskolai szinten), ami alatt az iskola nem részesülhetne állami támogatásban. Ehhez a minimális létszámhoz viszont olyan összegű normatívát kellene hozzárendelni, amelyből az iskola működtethető.

Válaszok száma összesen: 56			
Válaszok megoszlása:			
A	B	C	D
8	13	31	4

19. Az Önök iskolája elmúlt évi (2019) költségvetése számadatai alapján töltsse ki az alábbi táblázatot:

Tétel	Forrás	Az összkiadás %-os aránya
A.	Állami támogatás – normatív rész (fejpénz)	
B.	Állami támogatás – egyeztető eljárás (dohodovacie konanie)	
C.	Állami támogatás – művelődési utalványok	
D.	A fenntartó saját forrásai	
E.	Magyarországi támogatás	
F.	Egyéb források	

E kérdés megválaszolása a válaszadók egy jelentős hányadának problémát okozott: egy részük nem értette meg a feladatot, mások adatok hiányában (a nem jogalanyi iskolák igazgatói többségében nem ismerik saját intézményük költségvetését) nem tudták kitölteni.

Végülis az 59 kérdőívből 35 értékelhető (59%), ezek alapján néhány megállapítás:

- A fejpénz-alapú normatív állami támogatás átlagosan a kisiskola összkiadásainak a 81%-ára elegendő. A legalacsonyabb tétel 50%, a legmagasabb 99% volt. Minél nagyobb a tanulók létszáma, annál nagyobb részét fedezi az összkiadásoknak az államtól kapott normatív támogatás.
- Az 59 iskola fenntartója közül 11 kapott kiegészítő állami támogatást az ún. egyeztető eljárás keretében, az így kapott összeg az iskola költségvetésének kb. 4%-át tette ki.
- A művelődési utalványokból befolyt összeg az iskolák költségvetésének átlagosan a 3,5%-át teszi ki.
- A fenntartók saját forrásaikból átlagosan az iskola költségvetésének 18%-át biztosították, a legalacsonyabb tétel 0%, a legmagasabb 50% volt.
- A működéshez szükséges támogatást Magyarországról csupán egy iskola kapott, az összeg a kiadásai 10%-át fedezte.
- Egyéb bevételeket összesen 9 intézmény tüntetett fel (pályázatok, szülői hozzájárulások, szponzorok, 2%-os adóvisszatérítés, ...), átlagosan kiadásai 6 %-át tudták e tételből fedezni. Az adatok azt mutatják, hogy a kisiskolák kiegészítő forrásokhoz nehezen jutnak.

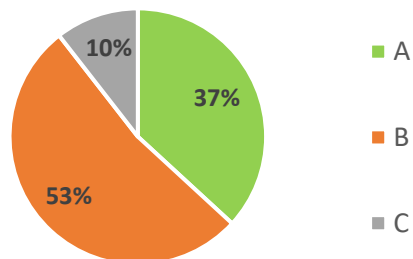
20. Az iskolájuk működésének gazdasági/pénzügyi terhet melyik állítás fejezi ki leginkább?

- Az iskola fenntartójának nem jelent különösebb anyagi gondot az intézmény működtetése.
- Az iskola fenntartójának anyagi gondot jelent az iskola működtetése, azonban ezidáig mindig sikerült biztosítani a szükséges forrásokat.
- Az iskola fenntartójának nagyon komoly problémát jelent a szükséges források biztosítása, ez az anyagi teher hosszabb távon tarthatatlan a számára.

Válaszok száma összesen: 57		
Válaszok megoszlása:		
A	B	C
21	30	6

Válaszok megoszlása

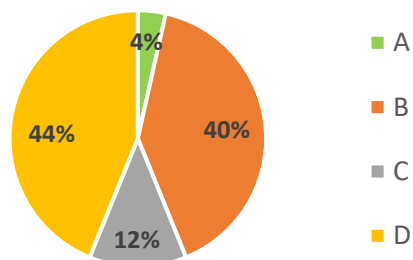

21. Az elmúlt négyéves kormányzati ciklusban a kisiskolák megmaradásával és fejlesztésével kapcsolatban milyen oktatáspolitikai és kormányzati hozzáállást tapasztaltak?

- A. A kormányzat kinyilvánította a kisiskolák megmaradásának szükségességét és ehhez jelentős többletforrásokat is rendelt.
- B. A kormányzat kinyilvánította a kisiskolák megmaradásának szükségességét, azonban ezen akarathoz nem rendelt jelentős többletforrásokat.
- C. A kormányzat a kisiskolák fokozatos leépítését szorgalmazta, ez különböző intézkedéseiben is megnyilvánult.
- D. A kormányzat nem fogalmazott meg egyértelmű állásponzt a kisiskolák jövőjével kapcsolatban, a probléma kezelését és megoldását a fenntartókra hagyta.

Válaszok száma összesen: 57			
Válaszok megoszlása:			
A	B	C	D
2	23	7	25

Válaszok megoszlása

A kérdőíves felmérés eredményeinek és tapasztalatainak összefoglalása

A kisiskolák helye, szerepe, küldetése

A felvidéki magyar kisiskolák többsége Dél-Szlovákia gazdaságilag hátrányos, elhanyagolt régióiban (Bars, Gömör, Bódva mente, Bodrogköz), azok alacsony lélekszámú falvaiban működik. Jellemzően szegény, kevés munkalehetőséggel, alacsony adóbevételekkel rendelkező településekről van szó, melynek következtében gyakori a fiatalok elvándorlása és magas a szociálisan hátrányos helyzetű családok száma. Egyes régiókban ehhez társul még a roma származású lakosok magas, olykor nagyon magas aránya. További társadalmi jellemzője a kisiskolák működési közegének a magyar nemzetiségű lakosok fogyása, a szórványosodás. Ezen okok miatt e kisiskolák sok esetben a falu egyetlen magyar nyelvű oktatási-nevelési-kulturális intézményét és közösségformáló, identitásmegerősítő színterét jelentik, s szerepük, közösségi funkciójuk túlnő a hagyományos iskolai küldetésen. A szociálisan hátrányos helyzetű és a roma származású tanulók esetében az iskola helybenléte meghatározó a beiskolázás és az iskolalátogatás, sőt, bizonyos szociális juttatások (pl. rendszeres étkeztetés) hozzáféréseinek tekintetében is.

A kisiskolák tanulói létszáma

A kisiskolák tanulói létszáma változó, az intézmény jelzője nem minden esetben jelent automatikusan alacsony tanulói létszámot. Csökkenő tendenciát elsősorban a gazdaságilag fejlettebb régiókban (pl. a Csallóközben és a Mátyusöldön) mutat, míg például a jelentős arányú roma lakossággal bíró településeken (pl. Gömörben) dinamikus növekedés tapasztalható. A felmérésben résztvevő kisiskolák 34%-ában növekedett, 24%-ában stagnált, 42%-ában pedig csökkent a tanulók száma az elmúlt öt esztendőben. A hozzáférhető demográfiai adatok szerint az elkövetkező években az érintett intézmények 44%-ában létszámnövekedés, 27 %-ában stagnálás és 29%-ában csökkenés várható. A csökkenő tanulói létszám 10 intézményt (17%) a bezárás veszélyével fenyeget, 25 intézményben (42%) látják bizonytalannak a jövőt. Az iskolák 39%-a nyilatkozott egyértelműen úgy, hogy nem fenyegeti őket a bezárás veszélye.

A kisiskolák tanulói létszámának alakulását az elsődleges demográfiai tényező, a születések száma mellett néhány további körülmény befolyásolja. Az érintettek egyharmada (35%) jelölte meg az iskola számára komoly problémaként, hogy a szülők egy jelentős része nem hozzájuk, a helyi kisiskolába íratja gyermekét, hanem elviszi más település (általában a közeli kisváros) teljes szervezettségű, 1-9. évfolyamos iskolájába. Ugyancsak a válaszadók egyharmada (36%) szerint a kisiskolák tanulói létszámát kedvezőtlenül alakítja, hogy a teljes szervezettségű iskolák különböző kedvezményekkel (iskolabusz, szülők anyagi támogatása, egyéb bónuszok) elcsábítják, „elszívják” azokat az alsó tagozatos tanulókat, akik helyben járhatnának a magyar kisiskolába. Számos helyen befolyásolja kedvezőtlenül a tanulói létszámot a roma gyermekek, tanulók magas aránya – sok („fehér”) szülőt elriaszt a „cigányiskola”, gyermeküket inkább más település iskolájába íratják be. A negyedik „létszámcsökkentő” tényező az asszimiláció, az

elszlovákosodás, amikor a magyar szülők – a könnyebb, jobb érvényesülés (indokolatlan és igazolatlan) reményében – szlovák iskolába íratják gyermeküket.

A kisiskolák fenntartása, működtetése

A felmérésbe bekapcsolódó 59 kisiskola közül csupán 7 (12%) rendelkezik jogalanyisággal, a többi a község szervezeti egységeként működik. Az iskola 2019. évi költségvetésére vonatkozó kérdésből az tűnt ki, hogy az igazgatók egy jelentős hányada (24 iskola) nem ismeri intézménye költségvetését és a gazdálkodás eredményeit (mivel ezt a jogkört a polgármester gyakorolja). Több esetben azokon az általánosan ismert kijelentéseken túl, hogy „kevés pénz jön az államtól”, vagy „nagy anyagi teher az iskola a falunak”, az iskolavezetők kevés részletet tudtak a bevételi forrásokról, a kiadások nagyságáról és összetételéről és az egyéb gazdasági kérdésekről.

A válaszadók egynegyede (23%) szerint a kisiskolák számára nem megfelelő a fejpénz-alapú normatív finanszírozás; 56%-uk van azon az állásponton, hogy a kisiskolákat emelt, a teljes szervezettségű alapiskoláktól eltérő normatíva alapján kéne támogatni, figyelembe véve a sajátosságaikat (sok hátrányos helyzetű és roma tanuló, összevont évfolyamok, kevés fejlesztési forrás, ...). Arra a kérdésre, hogy a fenntartónak mekkora terhet jelent a kisiskola működtetése, a válaszadók 37%-a szerint nem jelent különösebb gondot, 53%-uk szerint ugyan teher, de eddig mindig megtalálták a szükséges forrásokat, s csupán 10%-uk válaszolta, hogy nagyon komoly, hosszú távon a fenntartó számára megoldhatatlan teher az iskola megtartása. Általánosságban elmondható (azonban jelentős eltérések vannak mind regionálisan, mind a tanulók száma tekintetében), hogy a normatív állami támogatás a kisiskolák kiadásainak kb. 80%-át fedezi, a fenntartók kb. 20%-nyi részt tesznek hozzá saját forrásaikból. Az 59 iskola közül 11 kapott a normatíva felett, az ún. egyeztető eljárás („dohodovacie konanie”) keretében további állami támogatást. A kisiskolák egyéb, kiegészítő – elsősorban fejlesztési és pályázati - forrásokhoz nehezen, alig jutnak.

A szűkös anyagi források ellenére a válaszadók több mint fele (55%) szerint az érintettek körében nem zajlik gondolkodás az iskola működésének gazdaságosabbá, hatékonyabbá tételéről (pl. több intézmény összevonása, egy épületbe telepítése, esetleg további funkciókkal való bővítése). A kisiskola és az óvoda összevonását, egy jogi intézménnyé („základná škola s materskou školou) alakítását 16%-ban már meglépték, 30%-uk előnyösnek látja és mérlegeli e lépés megtételét a közeljövőben, 16%-uk előnytelennek tartja és elutasítja, 48%-uk nem foglalkozik ezzel a kérdéssel. Azt az elképzelést, hogy a kisiskolák váljanak egy-egy közeli, teljes szervezettségű alapiskola kihelyezett tagiskolájává, a megkérdezettek kétharmada (68%) sem pedagógiai, sem gazdasági szempontból nem tartja előnyös megoldásnak és elutasítja. Az iskolabusz-hálózat kialakításával államilag megtámogatott „körzetesítést”, vagyis, hogy nagyobb létszámú, teljes szervezettségű központi alapiskolák működtetésével fokozatosan leépíteni a kisiskolákat, a válaszadók 57%-a az iskola nélkül

maradó falu szempontjából rossz megoldásnak tartja; további 38%-uk nincs meggyőződve arról, hogy az iskolabusz-rendszer jelentős költségmegtakarítást hozna az oktatásügyben.

A kisiskolák működtetésének gondoljait és terheit ellenére az érintett közösségek kétharmadában (65%) az az egyértelmű álláspont, hogy az intézményt minden áron, akár jelentős többletforrásokat is beáldozva meg kell tartani.

A kisiskolák pedagógiai tevékenysége és eredményei

A kisiskolák pedagógusai a családi légkört, az egyes tanulókra való könnyebb és nagyobb odafigyelést, a személyre szabott oktatás és nevelés (felzárkóztatás, hátránykompenzálás, tehetségfejlesztés) megvalósíthatóságát jelölték meg főbb jellemzőkként. A válaszadók 50%-a szerint az iskolában folyó oktató-nevelő munka eredményeivel és minőségével az érintettek (fenntartó, szülők, helyi magyar közösség) nagyon elégedettek, további 48%-uk szerint elégedettek. A különböző külső mérések és ellenőrzések eredményei alapján – a válaszadók 81%-a szerint – a pedagógiai munka eredményessége és minősége a kisiskolákban a környező iskolákkal megközelítőleg azonos.

Az iskolavezetők és a pedagógusok kevésnek érzik a kisiskolák szakmai-módszertani támogatását, hiányoznak a színvonalas, erre az intézménytípusra szabott pedagógus-továbbképzési programok, kevés az ezeket az iskolákat segítő szakszolgálati szakember (pszichológus, gyógypedagógus, fejlesztő pedagógus, pedagógiai asszisztens, ...). A pedagógusok tanítási időben többnyire nem tudnak részt venni képzéseken, konferenciákon, szakmai összejöveteleken. Hiányzik a kisiskolák pedagógiai fejlesztését célzó állami stratégia. A kisiskolákban (különösen az összevont évfolyamú osztatlan osztályokban) a tanítóra háruló pedagógiai feladatok komplexitása és az iskolai terhek nagy mennyisége miatt nem ritka a pedagógushíány – sokak számára egy kis falu kisiskolája nem vonzó (és gyakran bizonytalan) szakmai távlat.

4. A KISISKOLÁK HELYZETÉNEK ÉS MŰKÖDÉSÉNEK KUTATÓ-ELEMZŐ LEÍRÁSA

A projekt negyedik szakaszában a COMENIUS Pedagógiai Intézet a kisiskolák helyzetét, pedagógiai és működési folyamatait ismerő, problémáit értő szakembereket kért fel rövid szakdolgozat megírására.

A szakdolgozatok szerzőinek kiválasztásakor egyrészt a felkért személyeknek a kisiskolák témakörében meglévő ismereteit, gyakorlati tapasztalatait vettük figyelembe, másrészt arra törekedtünk, hogy minél többszínű megközelítésből, más-más nézőpontból kerüljön a téma feldolgozásra.

Az első szakdolgozat szerzője **Tóth Mónika**, a jánosi (Rimavské Janovce, Rimaszombati járás) kisiskola igazgatója, aki pedagógusként és iskolavezetőként több mint két évtizedes gyakorlati tapasztalattal rendelkezik e területen.

A második szakdolgozat szerzője **Rehák Tünde**, a Selye János Egyetem Tanárképző Kara mesterszakos hallgatója, aki több éve ösztöndíjas kutatóként vizsgálja a kisiskolák pedagógiai munkáját és sajátosságait. A témával kapcsolatban több tanulmánya és írása jelent meg itthon és Magyarországon is.

A harmadik szakdolgozat szerzője **Mészáros Tímea**, a Selye János Egyetem Tanárképző Karán a „Kisiskolák pedagógiája” elnevezésű tárgy oktatója. Egyrészt a hazai és nemzetközi szakirodalomból merítve, másrészt a tanárképzésben - az említett tantárgy oktatása során - szerzett tapasztalatai alapján dolgozta fel a témát.

A negyedik szakdolgozat szerzője **Albert Sándor** közoktatási szakértő, a Selye János Egyetem alapító rektora, aki immár két évtizede foglalkozik az iskolaközpontok kialakításának és az iskolahálózat optimalizációjának kérdéseivel. A téma hazai és külföldi gyakorlatának jó ismerője, jelentős publikációs tevékenységgel.

Az ötödik szakdolgozat szerzője **Pék László**, a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége egykori elnöke, megyei képviselő, aki a kisiskolák problémakörét egyrészt a Szövetség elnökeként, másrészt iskolahálózat-elemzéssel foglalkozó szakértőként (2012-2014) ismerte meg teljes szélességében és mélységében.

Tóth Mónika:

Az oktató-nevelő munka érdekességei egy kisiskolában

Előszó

Egy iskola minden településen nagyon fontos szerepet tölt be. Így van ez Jánosi község esetében is, hiszen a falu egyházi iskoláját 1879-ben alapították református egyházi iskolaként, mely azóta is folyamatosan az oktatást szolgálja. Az épületben három tanterem van, melyből kettőt használunk. Az egyik számítógépes teremként szolgál. Jelenleg az iskolát 24 tanuló látogatja egy tanítónő (igazgatónő) és egy nevelőnő irányítása alatt. Az iskola egy osztályos - egy osztályba négy évfolyam van összevonva.

A falu, Jánosi (Rimavské Janovce) Rimaszombat közelében fekszik. E vidéki környezetnek sajátos jellemzői vannak: értékes humán, kulturális és történelmi örökséget testesít meg. Továbbá a föld, a táj meghitt ismeretét jelenti, ami meghatározza az itt élők identitását is. Itt erős a közösségi szellem és szolidaritás. Ebben a környezetben folytatom oktatói-nevelői munkám immár 20 éve.

A város közelsége az itt élő emberek számára pozitívum, ám iskolánk fenntartása szempontjából veszélyt jelent. Egy városi teljes szervezettségű iskola ugyanis hatalmas vonzerővel bír. A községben amúgy sem biztatóak a demográfiai mutatók s ez jelentős mértékben veszélyezteti iskolánk fennmaradását. A továbbiakban ezt az iskolai intézményt, ezt a „kisiskolát” mutatom be, kitérve a benne folyó oktatási nevelési tevékenység előnyeire és hátrányaira.

„ Kisiskola” versus „ nagyiskola”

„ - Nem ide íratom a gyermekemet, mert azt akarom, hogy legyen belőle valaki” – hangzik el gyakran a szülők szájából ez a kegyetlen mondat, mely nem csak minket, a kisiskolán oktató pedagógusokat, de az ide járó gyermekeket és szüleiket is sértően érint. Aki megteheti, a falutól nem messze eső teljes szervezettségű iskolába viszi első osztályba csemetéjét.

Valóban többet nyújt egy városi nagyiskola?

Biztos vagyok benne, hogy mind a falusi, mind a városi iskolák között van „jobb” és kevésbé jó intézmény, ami szerintem nem a különböző szaktantermek felszereltségén múlik, hanem az ott tanító pedagógusok felkészültségén, lelkesedésén, gyermekszeretetén. Nem az a fontos, mit tanulnak a gyerekek az iskolában, hanem az, hogy hogyan tanulják, mert ez határozza meg miként tudják majd tudásukat az életben felhasználni. Igaz, egy kisiskolában (leggyakrabban)

összevont osztályokban tanulnak a gyerekek s én megértem a szülőket, akik ezt meghallva azt gondolják, ez hátrány gyermekük fejlődésére nézve. Valóban így lenne?

Oktató-nevelői folyamat

Lássuk, hogyan is zajlik az oktatási folyamat egy kisiskolán.

Természetesen az oktatási folyamat szervezése, s a tanóra szerkezete teljesen más, mint a teljes szervezettségű iskolán. Nem általánosítom a témát, konkrétan az én kisiskolámról fogok beszámolni. Az oktatási-nevelési folyamat szervezése nem egyszerű feladat az összevont osztályú iskolákon. A több éves tapasztalattal és gyakorlattal rendelkező pedagógus minden nemű előkészület nélkül toppan be az osztályba, hisz elég felcsapni a tankönyvet a bizonyos tananyagnál s már tudja mily módon, milyen eszközöket bevetve adja át a tudást a nebulóknak.

Ez egy összevont osztályú kisiskolán elképzelhetetlen. Nem kezdek a tanórát előkészület nélkül, hisz abban a szűk 45 percben mind a négy évfolyamot le kell foglalnom. Ez alapos áttekintést igényel. Bár már 29 éve tanítok kisiskolán, úgy érzem, sosem vagyok eléggé felkészülve egy-egy tanórára. Minden évben más az osztály összetétele. Van, amikor gond nélkül hagyatkozhatom az idősebb tanulók önálló munkatevékenységére, van, amikor pont annyi figyelmet igényelnek, mint a kis elsősök. Pontosan tudnom kell melyik órán melyik évfolyam, mint fog csinálni.

Az óratervezés minél egyszerűbb megvalósítását már az iskolaév elején alapos gondossággal összeállított órarend is meghatározza. Nem lehet egy tanórán belül matematikát, természetismeretet, angol nyelvet és zenei nevelést oktatni. Lehetetlen lenne a tanóra megszervezése. Az órarend összeállításának leginkább az a változata bizonyult használhatónak, amikor egy tanórán belül ugyanazon tantárggyal foglalkozunk. Például: minden évfolyamnak olvasás órája van (természetesen önálló vagy csoportos munkákkal fűszerezve). Nagyon jó tapasztalataim vannak ezzel kapcsolatban: amellet, hogy valamelyik évfolyam önálló feladatokat old meg, odafigyel a másik évfolyam által tanultakra is, s ez óriási többletet jelent a jövőre nézve, hisz sok kis diák már tudja a tananyagot, amit magyarázni akarok, mert elleste a másik évfolyamtól.

Továbbá nem csak a tanórák összeillesztésére kell odafigyelnem, de az azokon belüli tananyag összehangolására is. Nálunk nem számít, mit mond a tanterv – legalábbis időrendendi szempontból. A különböző tematikus egységeket össze kell hangolnom, tehát ha a harmadikosok olvasó könyvében a népmese téma őszre van beiktatva, a negyedikesekében

pedig tavaszra, össze kell hangolnom s ugyanazon időszakban foglalkoznom vele. Ha szótagolás a téma, mindenki azt tanulja, ha szlovák órán az egészség a téma, akkor minden évfolyam tankönyvében kikeressük azt. Ugyanazon tantárgyak egy órán belüli tanításának több előnye is van: a tanítási módszer nem változik az órán belül, így nem bontja meg az évfolyamok figyelmét, hasonló feladatokat tudunk adni minden tanulónak, nagyobb a lehetőség a csoportos munkára akár különböző évfolyamok összevonásával is. A projektoktatás kifejezetten ideális az ilyen tanórán. Persze vannak tantárgyak, melyeket nem lehet így egységesíteni. Ilyen például az angol. Ilyenkor lehet jól kihasználni a kisebbek üres óráit (hisz nekik kevesebb a tanórákötelezettségük), melyeken akár rajzos elfoglaltságot is kaphatnak. Ez a rajzos óra sem üres tevékenység, hisz ceruzakoptatás közben fülelnék, s akarva-akaratlanul ragadnak rájuk az angol kifejezések.

Valószínűleg nem én vagyok az egyedüli kisiskolás, aki gyakran megbontja az órarendet. Sokszor előfordul, hogy a tanóra tovább tart mint 45 perc, ha úgy hozza a szükség. Olyan is előfordul, hogy megcserélem a tanórákat. Nem önkéntesen teszem. Mindez az óra hatékonyságát szolgálja. Nincs meghatározott tanóra modell. Az oktatás-nevelés folyamata egy ilyen kisiskolán állandó flexibilitást igényel. A valóság az, ahhoz, hogy hatékony tanulás folyjon, a tanórákon, leginkább az általam elkészített feladatlapokat, interaktív gyakorlatokat alkalmazom. Véleményem szerint és tapasztalataim alapján az összevont osztályú oktatásban a tankönyvek használhatóak a legkevésbé. Persze ez rengeteg többletmunkával jár, de amikor a tanulók visszajelzéseiből látom, hogy buzgóságom eredményes, nem érzem a rászánt esti órákat elvesztegetettnek.

Természetesen, ahogy nincs tökéletes ember, ugyanúgy nem létezik tökéletes pedagógus sem... és igen, megtörténik, hogy egy-egy tanórán elhangzik az a lelket bénító szó: „Unatkozom”. Hát ezért... Ezért is van szükségem alaposan kidolgozott óratervekre, hogy minél ritkábban forduljon elő, hogy valakinek az osztályban épp nincs elfoglaltsága.

A másik ok, hogy a nagy iskolákkal ellentétben (ahol tágasabb időtérben oktatnak, több idő van korrigálni a hiányosságokat), egy kisiskola tanítója mindig időhiányban szenved. Nekem nincs időm újabb és újabb órákat foglalkozni egy témával, hisz egy tanóra négy évfolyamé. A tanórát úgy kell megszervezni, hogy ne érjen idővesztés. Ez talán elég nyomasztóan hangzik, de valójában csak a pedagógusra gyakorol nyomást. Talán ezek a nehézségek teszik kérdésessé, hogy egy kisiskola tanulója képes-e olyan tanulási szintet teljesíteni, mint egy teljes szervezettségű iskolába járó.

Egy nagyiskolán általában a tanítás-tanulás folyamata tradicionális, a tanító irányít, többnyire minden tanuló ugyanazzal a feladattal foglalkozik; hagyományos az osztály, a padok elrendezése; a hangsúly az egyéni tanulás irányításán és megerősítésén van. Ezzel szemben a kisiskolán gyakoribb a csoportos foglalkozás, amely gyakran különböző korosztályú tanulókból is állhat. A tanulók többnyire projektszerű feladatokat kapnak, nagyobb a felelősségük a feladat teljesítésében. Sokkal több az önálló feladat is, hisz míg a pedagógus egy évfolyamnak magyaráz, addig a többiek önálló munkát kapnak, problémamegoldó feladatokkal vannak ellátva.

Elmondhatjuk, a kisiskola nem egy rendhagyó oktatási formát alkalmazó intézmény, hisz olyan oktatási stratégiákat vet fel, ami méltán nevezhető innovatívnak. A gyermekeknek ez csak hasznára válik: önállóbbá válnak, megtanulnak koncentrálni, rengeteget tanulnak egymástól, mivel betekintést nyernek a felsőbb évfolyamok tananyagába, így az már nem lesz teljesen ismeretlen számukra, az idősebb gyermek felelősségtudata erősödik az által, hogy a kisebbeknek támasza lehet, a kisebbek előtt ott vannak az idősebb példaképek, mindnyájan megtanulják tiszteletben tartani a másik nyugodt munkájához való jogát.

Egyedüli negatívumként talán azt vetném fel, hogy a gyerekeknél ilyen közegben nem alakul ki oly mértékben a versenyvágy a korosztályukon belül, mint egy nagyiskolán.

Szociális kapcsolatok

A kisiskolás kifejezés nem feltétlen jelenti azt, hogy az iskola mérete kisebb. Ez a kifejezés azt rejti magában, hogy az iskola kisebb tanulói, illetve pedagógusi létszámmal rendelkezik. Ez a tény magával vonja a különleges szociális kapcsolatok kialakulását, melyekről szintén érdemes említést tenni a kisiskolák különleges atmoszférájával kapcsolatban.

Általánosságban elmondható, hogy az ilyen kis közösségben kifejezetten családias hangulat uralkodik. Valóban rengeteg oly vonást találhatunk, mely inkább egy családra jellemző, s nem egy munkaközösségre. Egy kisiskolában mindenki ismer mindenkit: az idősebb tanulók az újonnan érkezőket, a gyerekek mások szüleit, a szülők is mind ismerik egymást, és mi pedagógusok is „képben vagyunk”, így jobban oda tudunk figyelni a gyermekekre, hisz alaposan ismerjük azok környezetét és családi hátterét. Ez sokat segít az egyéni bánásmód hatékonyabb kialakításában. Egy kisiskolán a tanító-tanuló kapcsolat sokkal „intimebb”, mint egy városi nagyiskolán. Az egész oktatás sokkal gyermekcentrikusabb. Eredményesebb a gyermekek közösségi szocializálása is.

A közösség kifejezés teljesen mást jelent egy kisiskolán. Természetesen itt is előfordulnak problémák, összeütközések a tanulók között. Ám egy ilyen kis közösségben, ahol mindenki mindenkiire figyel, könnyebb a problémamegoldás. Időben megfigyelhető, ha valamelyik gyermek gondokkal küzd. Ezeket legtöbbször közösen oldja meg az osztály. Együttérzésből, toleranciából nincs hiány egy ilyen összeolvadt közösségben. Úgy gondolom, egy kis iskolán az ember gyermekként a legnagyobb ajándékot kapja meg: a figyelmet. Egy ekkora közösségben ugyanis sosem törpülnek el az egyéni problémák a többség érdeke miatt.

Zárszó

Meg vagyok győződve róla, hogy egy kisgyermek számára a kisiskola egy ideális intézmény, melyben örömmel lehet megkezdeni az élet tanulási szakaszát. A gyerekeket stresszben, nyugtalanságban tanítjuk élni. Ennek kompenzálására tökéletes megoldás épp a kisiskola látogatása. Itt a gyermek egy olyan puzzle darabja lehet, melyben valamilyen formában mindenki hasznos és pótolhatatlanul fontos szereplő, hisz nélküle nem lehet teljes a kép. Míg egy nagy város nagyiskolájának ingergazdagságában felfedezetlenül kajlódhat egy érték, egy kis falu kisiskolájában egy család elfogultságával törődnek a másikkal. Egy ilyen környezet megtanít a generációkon átívelő és átöröklött értékek tiszteletére, megbecsülni a közösség minden egyes tagját, a kíváncsiságban is meglátni az aggodalmat. Aggasztó, amikor azt halja az ember, hogy lakat kerül egy-egy falusi kisiskolára, mivel nem „elég” hasznos a működése ahhoz, hogy mindenáron fenntartsák.

A leírtak alapján kérdelem én: ha ez nem hasznos a gyermek szempontjából, akkor mi az...? És hogy visszatérjek legelső felvetett kérdésemhez: Valóban többet nyújt egy városi nagyiskola? Nos, ezt mindenki döntse el maga. Nézőpont kérdése. Számomra egyértelmű, hogy egy hat-tízéves gyermeknek mire van szüksége, milyen az a környezet, ahol az anya öleléséből kiszakadva biztonságban érzi magát, milyen az a légkör, melyben kicsi lelke egészségesen tud fejlődni.

Végül pedig érdemes elgondolkodni: a világban sok helyütt a szülők nem kis összeget fizetnének azért, hogy gyermekük egy ilyen „KISISKOLÁT” látogathasson...

Rehák Tünde:

Körkép a kisiskolák lehetőségeiről

Napjainkban egyre több felületen olvashatunk a szlovákiai magyar oktatásügyről, főként új tanévkezdéskor, amikor kiderül, hogy mennyi kis elsős lesz a magyar tannyelvű intézményekben. Ezt követően pedig megtudhatjuk, hogy melyik településen lett kevesebb és melyiken több az elsősök száma. Az eredmények évről évre csökkenő tendenciát mutatnak és mára világossá vált, hogy e negatív tényező háttere nagyon összetett. Közrejátszanak benne a természetes népszaporulat negatív mutatói, az asszimiláció, a migráció, és nem utolsó sorban anyagi, tárgyi és a személyi feltételek.

Falvaink, főként a városoktól távolabb eső települések, illetve a déli határmentén elhelyezkedő községek előregedőben vannak. A fiatalok városokba, vagy külföldre költöznek. Ezért gyakran, ezeken a településeken évente csak 2-3 gyermek születik, tehát egy évfolyamba is csak ennyi tanuló jár(na). Ha ilyen településen lakik egy család sok esetben inkább a városi, „nagyobb” iskolát választja gyermekének, remélve, hogy ott több lehetősége lesz, illetve jobb minőségű oktatásban részesül majd. Ezen felül az északabbra fekvő területeken, a nyelvhatár mentén a fiatalok jelentős része szlovák nemzetiségű partnert választ magának és az ilyen kapcsolatból születendő gyermekek nagyjából csupán húsz százaléka lesz magyar nemzetiségű. Ezen kívül több család is szlovák tannyelvű iskolába íratja gyermekét a „jövőbeli könnyebb boldogulás reményében”. (Gyurgyík, 2012)

Tovább fokozta a helyzetet, amikor 2004-ben bevezették a fejpénz-alapú normatív finanszírozást és alig pár év alatt meg is mutatkoztak nemcsak az alapvető pénzügyi problémák, hanem az alacsony létszámú iskolák életben maradási gondjai is. Megkezdődött a küzdelem a fennmaradásért. Ez a probléma rendkívül hátrányosan érintette a magyar tannyelvű iskolákat Szlovákiában. A *Dušan Čaplovič* által vezetett oktatási tárca 2013-ban még radikálisabb döntésre szánta el magát: az alap- és középiskolákban megszabták az osztályok minimális tanulói létszámát. 2015. szeptember 1-jétől az alapiskolák 1. évfolyamában 11, a 2-4. évfolyamokban 13, az 5-9. évfolyamokban 15 tanulóval lehetett osztályt nyitni. Az alacsony létszámmal rendelkező iskolák alsó tagozatain két évfolyam összevonható volt legalább 12 tanulóval. A középiskolák osztályaiban a minimum a 17 fő volt. A törvény megengedte, hogy

azokon a településeken, ahol működik szlovák tannyelvű és magyar tannyelvű alapiskola is, illetve ahol közös igazgatású iskola működik, az osztálylétszám csökkenthető volt kettővel.

A törvény bevezetését követően a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége elkezdte vizsgálni, hogy ennek a törvénynek milyen hatásai és következményei lesznek a magyar tannyelvű iskolákra. A vizsgálat eredményei nagyon kedvezőtlen képet mutattak: 123 dél-szlovákiai magyar tannyelvű alapiskola került veszélybe. A harmadik *Fico*-kormány oktatási minisztériumának kezdeményezésére a parlament módosította a közoktatási törvényt, ami az 1–4. évfolyamokkal rendelkező iskolákat illeti. Így sikerült összesen 23 magyar, 36 szlovák és egy ruszin kisiskolát is megmenteni. A parlament szintén elfogadta Vörös Péter, a Híd parlamenti képviselőjének javaslatát, és törölte a teljes szervezettségű (1-9. osztályos) nemzetiségi alapiskolákra szóló minimális kvótaszámokat is. Erre azért volt szükség, mert több mint 60 teljes szervezettségű magyar tannyelvű alapiskola volt veszélyben a megszabott minimális osztálylétszámok miatt. (Fodor, 2015)

Talán pontosan ez vezethetett oda, hogy az utóbbi években hovatovább központi témává nőtte ki magát a kisiskolák kérdésköre. Bár ha a kisiskolákról beszélünk, nem egy újkeletű fogalommal találkozunk, mégis a szó meghatározása és a róla kialakult kép változó lehet más-más országokban. Olyannyira változó, hogy míg az oly sokat emlegetett finn, vagy német oktatási rendszer alappillérei az alacsony létszámmal és vegyes korcsoportokkal működő iskolák, addig mi hadakozunk ellene, hogy gyermekeink ilyen intézményekben tanuljanak, ha egy-egy településen annyira lecsökken a gyerekek száma, hogy kénytelen így működni egy iskola. Továbbá probléma lehet az a tényező is, hogy a pedagógusi pályát választó hallgatók, ha ilyen iskolákban helyezkednek el, csakis az idősebb és jártasabb kollégák tanácsaiból meríthetnek tapasztalatokat és információkat. Vagy ha marad idejük és energiájuk, egy-egy reformpedagógiai módszer áttanulmányozásával autodidakta módon szerezhetnek ismereteket az osztatlan osztályokban való tanításról. Mára már azt is megtudhatjuk, hogy a tanulóink fele kisiskolába jár, mégis még mindig sok esetben negatív kép vetül elénk, ha kisiskolákról van szó. Láthatjuk milyen komplex helyzettel állunk szemben és ezek a tényezők együttesen felelősek az iskoláink „elnéptelenedéséért”, a kisiskolák egyre nagyobb számban való megjelenéséért, illetve bezárásáért egyaránt.

Annak ellenére, hogy sok esetben negatívan gondolkodunk a kisiskolákról, jóval több előnye van ezeknek az intézményeknek, mint hátránya. Ezen kívül úgy vélem, hogy egy iskolát és az ott végzett munka eredményességét nem lehet kizárólag a tanulói létszám alapján beskatulyázni. Egy intézmény nem attól lesz jó, hogy rengeteg a tanulója és sok tanár dolgozik ott. Egy intézmény akkor nevezhető jónak, ha az iskola „alapkövei” a pedagógusok elhivatottak, szívvel-lélekkel dolgoznak, kreatívak és teljes odaadással igyekeznek átadni nap mint nap a tudást a gyermekek számára. Ha ez a fajta elhivatottság megvan, az iskola pedagógusainál - működjön az iskola kevés, vagy sok gyermekkel – már nagy baj nem történhet.

Nézzük tehát meg milyen lehetőségek rejlenek ezekben az iskolákban. A kisiskolák ugyanúgy az oktatási rendszer szerves részét képezik, akárcsak a teljes szervezettségű iskolák és a tananyag mennyisége és milyensége között sincs különbség, mégis belépve egy ilyen intézménybe teljesen más légkör fogad minket, mint egy „nagy iskolában”. Az ilyen intézményekben uralkodó hangulat nem feltétlenül jelzi, hogy milyen az oktatás színvonala, de az elmondható, hogy az ott uralkodó kisközösség összetartozásának érzése, illetve egyfajta barátságos légkör, szinte minden esetben jelen van. Az ilyen jellegű intézményekben lehetőség van rá, hogy a XXI. században sokat emlegetett „tanítsuk meg a gyereket tanulni” jelmondat érvényesüljön, illetve az alacsony tanulói létszám lehetővé teszi a személyre szabott oktatást, sőt a tanulók individuális képzését/fejlesztését is akár. Ezáltal lehetősége van nemcsak a tanulási nehézségekkel küzdő tanulók felzárkóztatására, de a tehetségesebb tanulók felkarolására is. A tanító (meg)ismeri és közelebbi viszonyba tud kerülni a tanulókkal és a szüleikkel egyaránt, így a szülők is bizalommal tudnak a tanárokhoz fordulni, továbbá sokkal jobban átlátják ők is az egyes „lépések” értelmét, előnyeit. Valamint ezek az intézmények többnyire jó viszonyt ápolnak az óvodákkal, így lehetőség van az intézmények közötti együttműködésre (pl. közös programok szervezésére, így a gyerekek nem érzik idegennek az iskolai környezetet, amikor belépnek az első osztályba). (Petlák,1997)

Továbbá több kisiskolában is igyekeznek a tanárok valamilyen többletet nyújtani, amellyel fel tudják venni a versenyt nagyobb társaikkal szemben. Bár sok esetben a kisiskolák megszűnésének indokolt okai vannak (tárgyi, személyi, anyagi feltételek hiánya), mégis léteznek olyan intézmények, amelyek helyzetüknél fogva igyekeznek a lehető legjobb minőségre törekedni és minél többet nyújtani a tanulóik érdekében. Ide tartozik például a

karvai alapiskola, amelynek a tanárai képzéseken vettek részt Budapesten a Gyermekházak házában, ahol a különféle kooperatív és csoportos munkák rejtjelmeit sajátították el, és alkalmazzák is a tanítási órák többségén. A tanulók az órák jelentős részében csoportokban dolgoznak, lehetőségük van az önértékelésre, valamint egymás értékelésére. Minden napjukat beszélgető körrel kezdik. Ez a napindító program módot ad arra, hogy a gyermekek feloldódjanak, és a tanórákon kívül is fejlesszék a kommunikációs készségüket. A pedagógus számára pedig jó lehetőséget biztosít arra, hogy a tanítás előtt nagyobb rálátást kapjon a gyermek aktuális pszichés és fizikai állapotára. Továbbá a beszélgető kör elősegíti a pedagógus és a gyermek, illetve a gyermekek egymás közti viszonyának elmélyítését. Nem utolsósorban az iskola tanárai részt vettek egy képzésen, amely során a Sindelar-módszerrel ismerkedtek meg, ami egy részképesség fejlesztő technika, ezzel is biztosítva a gyengébb tanulók felzárkóztatását. A technikát sikeresen alkalmazzák is a tanulóiknál. (Rehák, 2019)

Az alsószeleli iskolában a tanárok szakosodása vált be, tehát az egyik tanárnő a képzőművészeti, a második a zenei, a harmadik pedig a sport illetve testneveléssel kapcsolatos tárgyakat tanítja. Továbbképzéseken is csak olyanokon szoktak részt venni, ami hasznos lehet a tanulók számára és a képzés típusától függ, hogy melyik tanár megy rá, aszerint melyik az ő területe. Ez a módszer lehetővé teszi, hogy sokkal jobban képezze magát valaki egy területen belül, ezzel is elmélyítve a tudását. Jelentős kiemelni a „Beiskolázó” nevezetű programjukat, amely során októbertől júniusig havi egy alkalommal az óvodások látogatnak el az iskolába és különböző iskola-előkészítő gyakorlatokat végeznek. Ezzel a programmal a szülők is felmérhetik gyermekeik képességeit, a gyerekek pedig fejlődnek, és ismerkednek az iskolai környezettel egyaránt. Módszertanilag igyekszik mindkét iskola a lehető legtöbbször a kooperatív, csoportos munkákat alkalmazni, valamint a technikai segédeszközöket használni és a játékosságra törekedni a tanórák során.

A leírtak alapján úgy vélem, lenne mód a kisiskolák „felélesztésére” és vonzóbbá tételére - akár egy jól bevált, működő program mintáját alapul véve, vagy egy-egy jól működő iskola programját áttanulmányozva. Mindez azonban az iskolafenntartók érdeklődését, anyagi támogatását, a tanárok alapos felkészülését, és a pedagógusképzés reformját is szükségessé tenné. Azonban azt is tudatosítanunk kell, hogy ezek az iskolák, ha megfelelő irányítás és pedagógusi csapattal működnek, ugyanolyan eredményesek tudnak lenni, mint a „városi

nagyobb társaik”, azonban ezeknek az intézményeknek a legnagyobb problémája a már említett születési számok negatív tendenciájában, illetve a falvak elöregedésében rejlik.

Bár az oktatási szakembereink igyekeznek a lehető legoptimálisabb megoldást megkeresni az iskolarendszerünk optimalizálására és egy egységes iskolahálózat kiépítésére, nagyon nehéz helyzetben vannak, hiszen nehéz a jövőbe tekintve látni, hogy mi lenne a legkedvezőbb lépés a jelenben. Azonban elmondható, hogy a most kialakult helyzetben mindössze külső szemlélői vagyunk egy folyamatosan leépülőben lévő rendszernek, hiszen az iskoláink sorsa a szülőktől és a gyerekek számától függ. Összességében tehát elmondható, hogy az állítás, miszerint a kisiskola egyenlő rossz iskolával nem állja meg a helyét, ugyanis a jó iskolának az ismérve mindig is a pedagógusok képzettségi szintjéhez igazodva határozható meg, ezért nekünk kisebbségben élő magyaroknak a jó pedagógusképzés kulcsfontosságú függetlenül attól, hogy a jövő magyar nemzedékei kis- vagy központi iskolába fognak járni.

Források

GYURGYÍK, L. Egy csökkenés anatómiája. In *Kommentár közéleti és kulturális folyóirat*. ISSN 1787-6974, 2012 évf., 3. sz., 25-35. o.

FODOR, A. A szlovákiai magyar oktatásügy helyzete és fejlesztési lehetőségei. Oktatási és Fejlesztési Intézet, Tanulmányok, 2015.

PETLÁK, E. Málotriedna škola – optimalizácia metód a foriem práce. In: *Pedagogické spektrum, Štátny pedagogický ústav*. Bratislava. ISSN 1335-5589, évf. 1997, o. 35–41.

REHÁK, T. A karvai alapiskola követendő példája, [online]. Letöltés ideje: 2020.03.28. Elérhető: <https://felvidek.ma/2019/06/a-karvai-alapiskola-kovetendo-peldaja/>

Mészáros Tímea:

**Lehetséges kutatási feladatok, kutatási kérdések
az osztatlan osztályokkal működő hazai kisiskolákkal kapcsolatban**

Mi, szlovákiai magyar pedagógusok, szülők hagyományosan tűkön ülve várjuk tavasszal a legfrissebb beíratkozási számokat. Szülőföldön való megmaradásunk, boldogulásunk jövője nagy mértékben függ a magyar óvodába, iskolába beíratott gyermekek létszámától, illetve az őket beírató szülők szándékaitól. Éppen ezért a szlovákiai magyar oktatás egy komplex, többek között lélektani, kulturális és nemzetpolitikai aspektusokkal bíró problémának tekinthető. Az évről évre egyre aggasztóbb statisztikai számok – negatív demográfiai mutatók, asszimiláció, migráció, szegregáció - mellett azonban folyamatosan további kérdések merülnek fel, melyek az oktatáspolitikai szakemberek egybehangzó véleménye szerint mielőbbi válaszokat igényelnek, különösen, ha kisiskoláinkról van szó.

Információrobbanás, digitális forradalom, pedagógiai innováció¹, kulcskompetenciák, affektív tényezők - csupa olyan kifejezés, melyek lassan több évtizede mind az anyaországi, mind a hazai magyar nyelvű oktatás kulcsszavainak számítanak. A megváltozott pedagóguszeressel² kapcsolatos elmaradhatatlan fogalmaink a differenciált oktatás, kooperatív technikák és az IKT-eszközök használata. A kérdés, miképpen készítheti fel az iskola a tanulóit az egyre változó jövőre, a mindenkori aktuális követelmények és kihívások függvényében időről időre más-más válaszokat generál.³ Optimális esetben a felismert problémákra való reflexiók, megoldási kísérletek folyamatosan követik egymást. Ennek köszönhetően a jól működő megoldások beépülnek, míg a kevésbé hatékonyak kihullanak a rendszerből. A pedagógusképzés oldaláról is fontos lenne megfogalmaznunk, hogy ma milyen elvárásaink vannak az iskolával szemben? *Mi az iskola szerepe? Van-e módszertani innováció a kisiskolában? Mit tanítsunk és hogyan?* Számos tanulmány foglalkozik a 21. századi

---

¹ Dobos Krisztina (2002): Az innováció. Új Pedagógiai Szemle. URL: <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/az-innovacio> , megtekintve: 2020. 3. 16.

² K. Nagy Emese/Pálfi Dorina (2017): Paradigmaváltás a pedagógusképzésben? A pedagógusképzés áttekintése a sikeres pályára való felkészítés szempontjából. Új Pedagógiai Szemle, URL: <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/paradigmavaltas-a-pedagoguskepzesben> , megtekintve: 2020. 3. 20.

³ Vass Vilmos (2020): A tanulás és a tudás reneszánsza. URL: <https://katedra.sk/2020/03/03/a-tanulas-es-a-tudas-reneszansza/> , megtekintve: 2020.3.5.

megváltozott szerepekkel és tanulási, tanítási folyamatokkal.⁴ A gyorsan változó környezetben azonban csupán egyetlen dolog tűnik biztosnak: a folyamatos tanulás szükségessége. Vajon a 21. század valójában csak most kezdődik el az iskolában? És hogy tud erre a vonatra felülni a szlovákiai magyar tanítási nyelvű kisiskola? *Milyen szerepet tölthet be a pedagógusképzés a kisiskolák megmaradásában?*

Kissé ellentmondásos, hogy miközben a módszertani innovációt szorgalmazzuk az oktatás egészében, még mindig a fizikailag helyhez kötött oktatási erőforrásokhoz, azaz a hagyományos, kő- és téglapépület értelemben vett iskolához ragaszkodunk. Az egyik oldalon épületekben gondolkodunk, bennük tanári karokban, és az ezekben az épületekben tanuló gyerekekhez rendelt pedagógusokban. Az innováció viszont újítást, megújulást jelent, melynek az előbb felsorolt merev keretekben való gondolkodás gátat szabhat. Mára a fenntartott iskolaépületek aránya közel kétszerese a tanulók arányának, derül ki a legfrissebb statisztikai adatokból.⁵ Bár az épületek fokozatosan kiürülnek, ez nem feltétlenül kell, hogy egyúttal a pusztulásukat is jelentse. Azok okos tervezéssel közösségi központként is szolgálhatnak és nevelő-oktató célt is betölthetnek. És miért ne lehetnének a megmaradt kisiskolák a legjobb nevelési-oktatói módszerek kiforrásának és alkalmazásának műhelyei? Miért ne lehetne pont ezekben az alacsony létszámú, családi tanulócsoportokban kikísérletezni a megváltozott tanítási-tanulási folyamatoknak megfelelő újszerű megközelítéseket?

A komáromi Selye János Egyetem Tanárképző Karán a tanító szakos hallgatók jelen állás szerint tanulmányaik utolsó évében találkoznak tantárgyként a kisiskolák pedagógiájával. A kurzus során a következő területekkel ismerkedhetnek meg előadás, önálló hallgatói munka, csoportmunka, referátum formájában az idevágó szakirodalom, hazai oktatáspolitikával foglalkozó cikkek önálló feldolgozása mellett: az iskola és a pedagógus hagyományos funkciói a kistelepüléseken, a kisiskolák előnyei és hátrányai, a kisiskolák pedagógiájának általános kérdései (fogalmak, alapelvek), a tanítás-tanulás tervezése a kisiskolában, a tervezés szintjei, dokumentumai, a tanítás-tanulás szervezése összevont és részben összevont tanuló-

---

⁴ Vass Vilmos (2019): A pedagógusmesterség kihívásai a 21. Században URL: <https://katedra.sk/2019/03/19/vass-vilmos-a-pedagogusmesterseg-kihivasai-a-21-szazadban/>, megtekintve: 2020. 3. 2.

⁵ Statisztikai adatok: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/publikacie-casopisy.../zistovanie-kvalifikovanosti/prehľad-zakladnych-skol.html?page_id=9577, megtekintve: 2020. 4. 2.

csoportokban, az összevonás módjai, az önálló, közvetlen és közös közvetlen órák, az irányítás módjai, az önálló munka, önálló tanulás feltételei, képességfejlesztés a kisiskolában.

Fontos tapasztalat, hogy a teljes szervezettségű, városi iskolákból kikerülő hallgatók egy része semmilyen vagy csak minimális előismeretekkel rendelkezik a kisiskoláról, illetve az osztatlan tanítás létezéséről, az eltérő szervezési feladatokról. Az oktatáspolitikával foglalkozó írásokat pedig - akár nyomtatott, akár digitális formában - csak elvétve kísérik figyelemmel.

Az alsó tagozatot kisiskolában végző hallgatók beszámolóik alapján két csoportba sorolhatók: a kisiskolás iskolaéveket pozitívként megélőkre és a kisiskolás alapokat a teljes szervezettségűbe való lépéskor hátrányként elkönnyelőkre. Jellemzően az első csoportba tartozók az elégedettek, és ők azok, akik a későbbiekben maguk is szívesen tanítanak ilyen intézményben. A második csoportba sorolható hallgatók az átvett tananyag mennyiségét, ill. az alacsonyabb követelményrendszert nevezték meg későbbi iskolai problémáik forrásaként: a kisiskolában megszerzett kitűnő érdemjegy a városi iskolában közepest ért.

A kisiskolából kikerülő hallgatók mindkét csoportja kiemelte, hogy szívesen járt az adott intézménybe, szóbeli és írásbeli beszámolóikban a *családias, nyugodt légkört, az önálló tanulás megalapozását és az egyéni fejlesztést* emelték ki.

A kurzus résztvevői - mind a kisiskolából, mind a teljes szervezettségű városi iskolából kikerülő tanító szakos hallgatók - legmarkánsabb élményként konkrét pedagógus / pedagógusok *személyét* jelölték meg a alapfokú tanulmányaikra visszagondolva (pozitív és negatív példaként is).

A kisiskola szerteágazó kérdéskörének feldolgozásában hangsúlyos feladatnak számít az interjúkészítés jelenleg vagy korábban kisiskolában dolgozó pedagógussal. Az interjú során közvetlen stílusban, szemléletes, személyes példákkal, helyzetjelentésekkel tűzdelt közegben ismerkedhet meg a pedagógusjelölt a mindenkori aktuális kihívásokkal és az ezeknek megfelelő tanítási gyakorlattal. A tájékozdó szakaszban ez a megismerési forma igen hatékony, hiszen a kötetlen forma, a kérdés rugalmassága és improvizációja segíti a nézetek, vélemények feltérképezését, előzetes megismerését. Az interjúk többsége a délnyugat-szlovákiai magyar tanítási nyelvű kisiskolákban készült, született ugyanakkor nagy számú beszámoló kelet-szlovákiai kisiskolákból is. A hallgatók az interjúk készítéséhez többnyire a lakhelyükhöz legközelebbi vagy számukra helyileg elérhető település ismerős pedagógusát keresték fel. Az interjúk többnyire előre összeállított kérdéssor mentén készültek. Ezeket

minden esetben a hallgató fogalmazta meg - a cél az, hogy azok az oktatási-nevelési feladatokra és tapasztalatokra irányuljanak. Ezen túlmenően szép számmal születtek mélyinterjúk is, melyek különösen részletes információkkal szolgáltak a rögzülésről a leendő pedagógusok számára.

Fontos kiemelni, hogy a tantárggyal kapcsolatban nincs kötelezően előírt szakmai gyakorlat, azaz óralátogatás, ill. -megfigyelés kistélepülésen vagy kisiskolában. Hiányzik a hallgatók pályakövetése a tekintetben, mennyire helyezkedtek el tanulmányaikat követően kisiskolában, és mennyire váltak be ott pedagógusként. Nem érhetőek el adatok arról, hogy a tanító- és tanár szakos hallgatók közül mennyien jöttek maguk is kisiskolából, A téma a tudományos feldolgozás szempontjából is mostohagyereknek számít az SJE tanító szakos hallgatói körében. A rendelkezésre álló adatok alapján az egyetem indulása óta eltelt 15 évben az egyetemen nem született sem az alapképzésben, sem a mesterképzésben olyan záródolgozat, mely a szlovákiai magyar tannyelvű kisiskolákat vette volna górcső alá bármilyen aspektusból. Ezért is külön öröm, hogy hamarosan megvédésre kerül két tanító szakos hallgató dolgozata: Básti Šoóš Erzsébet *Anyanyelvi kompetenciák fejlesztése kisiskolákban, különös tekintettel a hátrányos helyzetű tanulóakra* c. munkája és Rehák Tünde *Sztereotípiák és a valóság. Oktatási-nevelési módszerek a szlovákiai magyar tannyelvű kisiskolákban* c. szakdolgozata⁶. Rehák Tünde 2019-ben a felvidek.ma portálon a karvai alapiskola követendő példájáról tett közzé írást⁷, ahol az alacsony diáklétszám ellenére a nevelő-oktató munka nagyon hatékonyan, változatos, jól átgondolt módszerekkel működik. 2020-ban az *SHA Collegium Talentum programjának keretében készítette el Probléma vagy kínálkozó lehetőség a kisiskola?* című tanulmányát, melyben a németországi és a hazai helyzetet veti össze⁸. Ebben rámutat, hogy Németországban különösen a 20. század utolsó évtizedeiben terjedt el az összevont osztályokkal dolgozó oktatási forma, melyhez az egyes szövetségi tartományok pénzügyi, módszertani, intézményfejlesztési támogatást biztosítanak. Ezzel szemben

---

⁶ Jelen tanulmány alapjául a SJE tanítóképzés szakján meghirdetett Kisiskolák pedagógiája c. kurzus keretében készült interjúk szolgáltak. A téma tudományos feldolgozottságára vonatkozóan további adatokkal az egyetemen készült, idevágó témájú TDK-dolgozatok szolgálhatnak. Ezen túlmenően pedig értékes forrásoknak tekinthetők az egyes regionális Módszertani Központokban (MPC) zajló képzések keretében készült, a kisiskolák, ill. a kisiskolák pedagógiáját érintő dolgozatok - erre vonatkozóan a jelen tanulmány készültekor sajnos nem álltak rendelkezésre részletesebb adatok.

⁷ Rehák Tünde (2019): A karvai iskola követendő példája. URL: <https://felvidek.ma/2019/06/a-karvai-alapiskola-kovetendo-peldaja/>, megtekintve: 2020. 1.5.

⁸ Rehák Tünde (2020): Probléma vagy kínálkozó lehetőség a kisiskola? URL: <https://felvidek.ma/2020/02/problema-vagy-kinalkozo-lehetoseg-a-kisiskola/>, megtekintve: 3.10.

Szlovákiában bár az intézményfenntartás többé-kevésbé még megoldott, ám sok esetben nem érhető el egy összesített tanterv, ahogy az összevont oktatáshoz szükséges tankönyvek, segédeszközök sem. Ugyanígy hiányzik a célirányos módszertani felkészítés erre a modellre az egyes tantárgyakon belül. Nem utolsósorban - ahogy arra Fodor Attila, a Comenius Pedagógiai Intézet vezetője is rámutatott - nincsenek a nemzetiségi iskolákra vonatkozó adataink a színvonalra vonatkozóan, a nyitrai tanfelügyelőségnek pedig nem tartozik a hatáskörébe a nemzetiségi iskolák színvonalának mérése⁹.

Az interjúalanyok közül a pedagógusképzésből pár éve kikerült és már kisiskolában dolgozó fiatal generáció igényként fogalmazta meg az osztatlan osztályokban való tanítás technikájának szakmai fórumokon való alaposabb bemutatását és gyakorlatát. Visszajelzéseik alapján a összevont helyzetnek megfelelő óravezetési módszert az idősebb kollégáktól lesik el, az alternatív pedagógiák heterogén tanulócsoportoknál alkalmazott módszereit pedig önerőből sajátítják el, mivel korábbi tanulmányaik során csak érintőlegesen foglalkoztak vele.

Pedagógiai érvek az osztatlan tanítási rend mellett

A válaszadók az osztatlan osztályokban való tanulást egybehangzóan *pozitívként* értékelték a tanulók szempontjából. Röviden: az teret ad a gyermek egyéni képességeinek alaposabb megismerésére, lehetőséget nyújt az önálló tanulás elsajátítására, szociális kompetenciák fejlődésére, az együttműködés megtanulására. Jól kihasználhatóvá válnak a tantárgyi sajátosságok, pl. a matematikai fogalmak felépítése az elsőtől a negyedik osztályig. Lehetőség nyílik továbbá a különböző tanulási technikák megtanítására, az állandó ismétlésre, gyakorlásra, az osztályismétlés elkerülésére, a stressz csökkentésére, a felzárkóztatásra és a tehetséggondozásra.

Negatívként az időben jóval több előkészületet, a rengeteg adminisztratív teendőt, a szakmai határaikat időnként átlépő feladatokat nevezték meg. A velük szemben felállított elvárások ellenére nem érzik, hogy elegendő szakmai figyelmet kapnának, pedagógus szakterületükön időnként elszigetelődve érzik magukat. Közös pontnak tekinthető, hogy saját munkájukat nehezebbnek ítélték meg a teljes szervezetségű iskolákban dolgozó pályatársaikénál (a megkérdezettek többségének volt korábbi tapasztalata osztott évfolyamokkal). A kelet-szlovákiai régióban halmozottan hátrányos helyzetű, eltérő szocio-

---

⁹ <https://felvidek.ma/2020/02/mennyi-az-annyi-azaz-hol-tartanak-a-felvideki-magyar-iskolaink/>, megtekintve: 2020.3.15.

kulturális háttérű tanulókkal dolgozó pedagógusok kiemelték, hogy bár nagyon elhivatottnak érzik magukat a pályán, ott, ahol a szülők munkanélkülisége tartós vagy generációs - azaz hiányzik a szülői segítség, odafigyelés, készülés, tanulási kultúra -, ott elsősorban az alapkészségek elsajátítására koncentrálnak.

Kiemelték, hogy a tantervi követelményeket a közvetlen és az önálló foglalkozású órák együttes tervezésével és vezetésével kell elérni. A jelentős számú önálló óra miatt az egyes osztályokra jutó közvetlen pedagógiai irányítás időben sokkal kevesebb, a pedagógus megosztott: a kevés közvetlen óra miatt a tananyagban válogatni és súlypontozni kell. Nem lehet egy tanítási órában gondolkodni, hanem a tanítás-tanulás teljes folyamatát (legalább egy ciklust) kell átlátni. Egyetértettek abban, hogy nagy felkészültséget igényel a pedagógus részéről minden egyes óra.

Az interjúalanyok 50%-a csak névtelenül vállalta a válaszadást - mindezt annak ellenére, hogy tájékoztatást kaptak róla, miszerint válaszaik egy egyetemi feladat alapjául szolgálnak, nem pedig országos felmérés részét képezik.

Összegzés

A kisiskolában dolgozó pedagógusokkal készült interjúk végkicsengése, hogy nem érhetők el vegytiszta módszertani megoldások, ahogyan receptpedagógia sem. A kihívásokra nincs egységes válasz, mindig konkrét esetek vannak. Az iskola szerepét az interjúalanyok a szocializáció színtereként, gyakorlóterepként jelölték meg. A tudás átadásának csak akkor van számottevő jelentősége, ha a gyermek az átlagosnál jóval alacsonyabb iskolázottságú családból jön. A jó iskola ritmust ad a napnak, biztonságos környezetben lehetőséget biztosít a gyerekeknek az egyéni fejlődésre és a kooperáció tanulására. A pedagógus szerepét elsősorban közösségteremtőként definiálják, aki a közös feldolgozást, az információk rendezését, szűrését segíti. Mivel a tanulók teljesítményét számos iskolai és iskolán kívüli tényező befolyásolja, ezért nagyon nehéz annak megmutatása, hogy ténylegesen mekkora szereppel bír az iskola a tudás gyarapodásában. Az osztatlan osztályokban tanító gyakorló pedagógusok legnagyobb problémáját - ahogy a múltban - ma is a *“hogyan”* jelenti. Érdekes megfigyelés, hogy ez utóbbi kérdés még mindig jobban foglalkoztatja a pedagógusokat, mint a *„miért”*. Az interjúalanyok szerint a teljes szervezettségű városi iskolák lehetőségeihez képest vannak hátrányaik, azonban ezt a hátrányt jelentős mértékben csökkentheti a

pedagógus személye, attitűdje, elhivatottsága, módszertani képzettsége, valamint a technikai feltételek javítása.

Feladatok:

1. Szülők megszólítása, bevonása a közösségbe különféle, színvonalas pedagógiai programokkal (pl. ringató, baba-mama klub, előadások a legkülönbébb aktuális nevelési témákban, iskolahívogató stb.) minél korábban, fontos, hogy egy folytonosság alakuljon ki, melynek eredménye az elköteleződés a magyar tanítási nyelvű oktatási-nevelési intézmények felé - ez a *bizalom kiépítésének* egyik lehetséges terepe. A programok kiváló lehetőséget nyújthatnának a leendő óvopedagógus és tanító szakos hallgatók számára is a közösségi munkával és a szakma különféle terepeivel való megismerkedésre.
2. Pozitív marketing: az iskolatípussal kapcsolatos gondok kihangosítása helyett a pedagógiai előnyök hangsúlyozásával *pozitív attitűd* kialakítása mind a pedagógusjelöltben, mind a szülőben, illetve a kistelepülések közösségeiben. Fontos a megfelelő tájékoztatás a kisiskolában folyó pedagógia pozitív hatásairól, módszertani előadásokkal, nyitott foglalkozások szervezésével a közösség számára.

Lehetséges kutatási feladatok, kutatási kérdések a felvetett témában

A kisiskolák szerteágazó problémakörét a pedagógusképzés felől is több aspektusból közelíthetjük meg. Itt kiemelendő az

A) innovatív pedagógiai műhely szorgalmazása a pedagógusképzésben, különös tekintettel a következőkre:

- A hazai, a magyarországi és a külföldi osztatlan osztályokban alkalmazott jó gyakorlatok (Good Practice) aktív kutatása és ezek alkalmazhatóságának publikálása.
- A hazai magyar tanítási nyelvű kisiskolákban folyó oktatási-nevelési munka aktív kutatása, különös tekintettel az innovatív módszerekre és a formatív értékelésre.
- A reformpedagógia módszereinek még hangsúlyosabb beemelése a pedagógusképzésbe, ill. "helyzetbe hozása" az osztatlan osztályokban (az óvodapedagógiában is). A hazai, a magyarországi és a külföldi reformpedagógiával működő intézmények és irányzatok (Montessori, Waldorf, egyéb) aktív kutatása, ezek alkalmazhatóságának felmérése és közzététele.

- A már létező modellek, a műhelymunkák során összegyűlt módszertani tapasztalatok alapján oktatási szakértők támogatásával adaptálható nevelési-oktatási programcsomagok kidolgozása. A módszertani tapasztalatok hozzáférhetővé tétele és alkalmazása. Rendszeres támogatás a kisiskolák számára az eredményes gyakorlatok átvételében és alkalmazásában.

B) Intézmények közti együttműködés:

- A jelenlegi szakmai szövetségek, módszertani műhelyek és a tanítóképzésben résztvevő szereplők munkájának összehangolása. Olyan mentorprogramok kidolgozása és elindítása, melyek keretein belül a kisiskolába készülő leendő pedagógusoknak tanulmányaik elejétől fogva alkalmuk nyílik találkozni a gyakorlattal - nem csupán passzív megfigyelőként, hanem aktív résztvevőként is.
- Óralátogatási és műhelymunkában való részvételi lehetőség a már aktív kisiskolában dolgozó pedagógusok számára a szakmai megújulás és fejlődés érdekében.
- A kisiskolákban dolgozó aktív pedagógusok véleményének megjelenítése szakmai fórumokon, különös tekintettel a párhuzamos osztálytanításra ill. a leginkább problémás területekre. Ezzel párhuzamosan a kisiskolákból érkező tanulókat fogadó felsőbb évfolyamokon oktató pedagógusok visszajelzéseinek megosztása a kisiskolában tanítókkal, aktív tapasztalatcsere biztosítása ezen szakterületek között.

Mindezek fényében egyetérthetünk Iker Jánossal, aki kiemeli, “ az új típusú pedagógusképzés (beleértve az óvodapedagógus- és tanítóképzést is) sikeres megvalósításában – a szerkezettől függetlenül – négy tényező különösen fontos szerepet játszik: *a képzők minősége, a kutatásra, tudományos eredményekre alapozott képzés, az iskolai gyakorlat, az iskolák szerves kapcsolódása a képzéshez, a pedagógus-életpályamodell,* amely a képzést, a bevezető támogatási rendszert és a folyamatos szakmai fejlődést koherens rendszerre változtatja.”¹⁰

¹⁰ Iker János (2016) Gondolatok a pedagógusképzésről. Új Pedagógiai Szemle. URL: <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/gondolatok-a-pedagoguskepzesrol>. megtekintve: 2020.03.12.

Albert Sándor:

A felvidéki magyar kisiskolák kihívásai

Szlovákiában jelenleg (2019/2020 - as tanév) 244 alapiskolában folyik magyar nyelvű képzés. Az alsó tagozatos, 1.- 4. évfolyamokkal működő, ún. kisiskolák száma 118. Ebből 92 magyar és 16 vegyes (szlovák – magyar) tanítási nyelvű iskola. A 118 alsó tagozatos iskolában összesen 3 861 diák tanul magyar nyelven, tehát egy-egy iskolában átlagban 32 diák van, de néhol csak 2-5. Ezek az iskolák az állami költségvetésből finanszírozhatatlanok. Van, ahol az önkormányzat önfeláldozó támogatásával, de olyan is, ahol magyarországi alapítványi támogatással működik az iskola. Ennek ellenére úgy gondoljuk, hogy alapellátásként ezeket az intézményeket életben kell tartani. Ez a képzési szakasz a legkevésbé költséges, ezért bizonyos anyagi áldozatok árán, átmenetileg nagyon kis létszám esetén is fenntartható.

Az iskola létezése pozitív képet jelent a település számára. Mivel az iskola – különösen a kisebb falvakban – egyben művelődési és kulturális intézmény is, megszűnése a település kulturális leépülését is maga után vonhatja. Ez persze nem törvényszerű, mert ha a községben vannak elkötelezett emberek és szervezetek (Csemadok, nyugdíjas klub, politikai pártok stb.), akkor a kistérségi iskolákat vagy oktatási központokat látogató gyerekek is aktívan bekapcsolhatóak a település közösségi életébe. Erre számtalan pozitív példát találunk a felvidéki magyar közösségekben.

Amennyiben a feltételek lehetővé teszik, kezdeményezni kellene az óvodák iskolához kapcsolását. Ez a megoldás mind gazdasági, mind pedagógiai szempontból számos előnnyel kecsegtet. Érdeemes viszont nagyobb figyelmet szentelni a vegyes (szlovák-magyar) iskolák létezésének is. A legtöbb esetben helyi döntés eredményeképpen jöttek létre ezek az iskolák, ezért el kell fogadnunk. Tisztában kell lenni viszont azzal, hogy ezeknek az intézményeknek a működése felgyorsíthatja az asszimilációs folyamatokat.

Ha minden igyekezetünk ellenére sem sikerül helyi szinten megfelelő megoldást találni, a környező településekkel együttműködve, kistérségi szinten próbáljunk a gyermekek számára, a körülményeknek leginkább megfelelő iskoláztatást biztosítani.

Hasonlóképpen szervezték át az oktatási hálózatot Finnországban és Lengyelországban is. Mindkét említett országban hatéves alsó tagozatot (ún. alapiskolát) működtetnek helyi szinten, de a hároméves (7-9. évf.) felső tagozatot (az ún. alsó középiskolát) általában kistérségi iskolaként, az alsó tagozattól elkülönítve működtetik. A kistérségi iskolák (7-9. évf.) a vidéki alsó tagozatos iskolák (ún. alapiskolák) tanulóit gyűjtik be. A kistérségi iskolák általában jó felszereléssel és jól felkészült oktatókkal rendelkeznek, tehát minőségi oktatást biztosítanak. Pozitívumként emlegetik azt is, hogy a nehezen kezelhető „kamasz” gyerekeket kiemelték az alsó tagozatos iskolából, ezáltal csökkent a fiatalabb, kisebb gyerekek „bántalmazásának” lehetősége. Negatívumként a bejáró gyerekek utaztatását említik.

Úgy gondoljuk, hogy az említett sikeres országokban meghonosodott szervezési forma a felvidéki magyar iskolák számára is követendő példa lehet, természetesen azzal a különbséggel, hogy Szlovákiában az alsó tagozatos iskola négy éves, tehát a gyerekeknek már tíz éves kortól (az ötödik évfolyamtól) kellene a kistérségi iskolát látogatniuk. Kistérségi iskolák létrehozása mellett szól az a tapasztalat is (lásd a Szabványosított Mérések Nemzeti Intézetének honlapján rendszeresen közzétett teszteredményeket – www.nucem.sk), hogy mind a hazai (Tesztelés 5 és 9), mind a nemzetközi (PISA és TIMSS) felmérésekben a nagyobb létszámú, városi iskolák többnyire jobban teljesítenek matematikából és anyanyelvből is. Ez a szlovák tanítási nyelvű iskolákra egyaránt érvényes. A teljesítménybeli különbség valószínűleg a nagyobb iskolák jobb eszköz ellátottságának és a felkészült oktatóknak (minden tantárgyat szakos pedagógus tanít) köszönhető, de a tanulók nagyobb belső motivációjával is magyarázható, hiszen bővebb kínálatból választhatják ki a nekik leginkább megfelelő oktatási programokat.

Ha a kisiskola betagoódik a kistérségi iskolába, akkor is maradhat néhány oktatással összefüggő tevékenység a településen. Javasoljuk pl. azt, hogy a szülőkkel és a kistérségi (központi) iskolával egyeztetve mérlegeljük a kistelepülésekre kihelyezett osztályok működtetését, esetleg helyben biztosítsunk különböző iskolai foglalkozásokat (szakköröket, napközit, művészeti és zeneiskolai foglalkozásokat stb.).

A magyar iskolák tanulói létszámának alakulását döntő mértékben befolyásolja a születések számának alakulása, az asszimilációs folyamatok felgyorsulása és az ún. rejtett (nemzetközi) migráció. A statisztikai hivatal adatait elemezve kiderül, hogy a felvidéki magyar lakosság

szaporodása mintegy 15-20%-kal alacsonyabb az országos értékeknél, és az asszimiláció következményeként további 15-20%-kal csökken a magyar iskolába beíratott gyerekek száma. Igaz, hogy az utolsó öt esztendőben nem mutatható ki lényeges fogyás a születések számát illetően, viszont egyre több az olyan gyerek, aki szociálisan hátrányos, ill. halmozottan hátrányos (többnyire roma) családban születik. Egyes becslések szerint ma a felvidéki magyar alapiskolák tanulójának mintegy 43%-a szociálisan hátrányos családból származó, roma gyerek. Ez nagyon komoly kihívást jelent a pedagógusok számára, akik nincsenek felkészülve az ebből adódó problémák kezelésére. Elsősorban a Kelet- és Közép-szlovákiai régiókban jelent komoly problémát a szociálisan hátrányos családokból érkező gyerekek számának nagyméretű növekedése.

Megjegyzés: Egy EU-s tanulmány szerint Szlovákiában a romák becsült aránya 9,1%, tehát kb. 495 ezer személy tartozik ebbe a csoportba (MTI, 2018. december 5.). A 2019-ben készült roma közösség Atlasza szerint 440 ezer roma él Szlovákiában. A 2011-es népszámlálási adatok szerint viszont csak 105 738 személy vallotta magát roma nemzetiségűnek. Ennek magyarázata, hogy a magyar települések vonzáskörzetében élő romák nagy része magyarnak, míg a szlovák települések vonzáskörzetében élők szlovák nemzetiségűnek vallják magukat.

A közoktatás jelenlegi gyakorlata szerint a tanulónak kell alkalmazkodnia az iskolához, az iskolában folyó képzéshez. Ha erre képtelen, vagy felkészületlen, akkor speciális iskolába kényszerítjük, tehát elkülönítjük a többi ún. átlagos gyerektől. A speciális iskola viszont zsákutca. Onnan már nincs visszaút az oktatás standard világába. Szlovákiában az alkalmazkodni képtelen gyerekek többsége szociálisan hátrányos vagy halmozottan hátrányos, roma családból származik, és felkészületlenül kerül be a számára teljesen idegen iskola világába. Hiányos szociális kompetenciákkal rendelkeznek, és nem ismerik az alapvető higiéniai szokásokat sem. Sem nyelvtanilag, sem érzelmiileg nincs felkészülve a beiskolázásra. Nincs tisztában a tanulás szükségességével, és a szülők sem értékelik a megszerezhető műveltséget. Az iskolát kötelező nyűgnek tekintik, ezért az oktató-nevelő munkában az iskola nem számíthat a támogatásukra. Gondot jelent az is, hogy az iskolák többsége sincs felkészülve a roma gyerekek befogadására. A pedagógusok többnyire negatív tapasztalattal rendelkeznek a roma gyerekek oktatásával, nevelhetőségével kapcsolatban. Bizalmatlanok velük szemben és nem úgy tekintenek rájuk, mint akik a másságukkal gazdagíthatnák az osztályközösséget. A többségi gyerekek szülei is idegenkednek a roma gyerekek befogadásától. Attól félnek, hogy a tanítás folyamán a gyerekeikre kevesebb figyelem jut majd, mert a pedagógus a szociálisan

hátrányos helyzetű családból érkező gyerekekkel lesz kénytelen sokkal többet foglalkozni. Meg kell értetni a szülőkkal, hogy az inkluzív oktatásban ugyanolyan bánásmódban és figyelemben részesül minden csoport, tehát a kiugróan tehetséges, a jól haladó, a legkülönbözőbb szociális háttérrel rendelkező, a jómódú, a hátrányos helyzetű, a más etnikumhoz tartozó stb. gyerek is. Amíg a szülő ezt nem érti meg, amíg nem lesz biztos abban, hogy az ő gyereke nem kerül hátrányba azzal, hogy roma gyerekekkel tanul együtt az osztályban, addig marad a jelenlegi gyakorlat: a szülő más iskolába viszi a gyerekeit!

Az iskolának ezért (is) nyitni kell a szülő felé. Ha ugyanis a szülő bejöhét az iskolába, beülhet a tanítási órákra és személyesen is megtapasztalhatja, hogy minden gyerek, tehát az ő gyereke is, megfelelő segítséget kap és képességeinek megfelelően fejlődhet, hogy az iskola mindenki iskolája (school for all), akkor visszatérhet az iskola iránti bizalom – de csak akkor! Az átlagostól eltérő gyerekek (szociálisan hátrányos családokból származók, sajátos nevelési igényűek, stb.) befogadását az osztályközösségekbe integrációnak nevezzük. Az integrált (befogadott) gyerekektől elvárjuk, hogy illeszkedjenek be, alkalmazkodjanak a közösséghez. Sajnos ebből az elvárásból némi felsőbbrendűség is kicseng: ha hozzánk akarsz tartozni, akkor alkalmazkodj a mi szabályainkhoz, a mi életmódunkhoz. A megoldást valószínűleg az integráció magasabb foka, tehát nem a befogadás, hanem az elfogadás jelentheti. Ebben az esetben az iskola, az osztály nem a többséghez való alkalmazkodást várja el, hanem elfogadja a másságot. Elfogadja a befogadott gyereket olyannak, amilyen. A befogadott és a többségi gyerekek közötti különbségeket nem akarja megszüntetni, hanem előnyére fordítani. A másságot nem problémaként, hanem lehetőségként, az oktatási folyamat színesebbé tételként kezeli. Az inkluzív szemlélet szerint az iskola tesz lépéseket a gyerekek felé, hogy komfortosan érezzék magukat a közösségben. Az oktató-nevelő munkában igyekszik olyan feltételeket teremteni, hogy minden gyerek saját képességeinek megfelelően és saját tempójával tanulhasson, fejlődhessen, de együtt, egy közösségben a többiekkel. A cél, hogy elhárítsuk a tanulási akadályokat és kizárjunk mindenfajta diszkriminációt. A szakirodalom ezt nevezi inklúzióknak.

Az inkluzív iskolában nem a gyerek alkalmazkodik az iskolához, hanem az iskola a gyerekhez! Minden diák páratlan egyén. Más az agyi fejlődésük, a felkészültségük és a szociális hátterük. A szakemberek szerint ezért sem elégséges csak alkalmanként figyelembe venni az egyéni sajátosságokat, hanem a tanítás/tanulás folyamatában erre kell építeni. Az egyéni

különbségeket személyre szabott oktatással lehet kezelni, de tudomásul kell venni, hogy a személyre szabott oktatás nem egyéni oktatást jelent. A diákok többnyire csoportokban tanulnak, együtt és egymástól. Ehhez társul a pedagógus, a gyógypedagógus, a fejlesztő pedagógus stb. segítő, támogató tevékenysége. Az UNESCO meghatározásában az inklúzió *„egy dinamikus szemlélet, amely képes a tanulók sokszínűségéből fakadó eltérő nevelési igényekre pozitívan reagálni.”* Az inkluzív oktatás nem a gyerekek közötti különbségek megszüntetéséről szól. Az inklúzió lehetőséget biztosít arra, hogy minden gyerek maximális mértékben fejleszthesse saját képességeit, de együtt a többi gyerekkel. Az inklúzió nem valami, amit ki kell érdemelni. Az inklúzió minden gyereknek, az átlagosnak, a tehetségesnek és a hátrányos helyzetűnek is alapvető jogon kijár!

Pék László:

**Alsó tagozatos összevont évfolyamokkal működő iskolák
összehasonlító elemzése a statisztikai adatok alapján**

A nem teljes szervezettségű, összevont évfolyamokkal működő alsó tagozatos kisiskolák az alapiskolák sajátos részét képezik. A kistelepüléseken fontos intézményként tartják őket számon, a gyermeki elme nyiladozása, kíváncsisága lehetőség a játékoságba ágyazott ismeretszerzésre, mely örömet jelenthet a gyermeknek és a tanítónak egyaránt. A szülők többsége gyermekük nevelésére, oktatására odafigyel, azonban az iskolánkénti néhány pedagógus gyakran érzi úgy, hogy önmagukra hagyatva végzik munkájukat, kevésbé figyelnek rájuk, egyedül maradnak gondjaikkal és örömeikkel is. A nagyobb települések és a kisvárosok iskoláival való összehasonlítások során elhangzanak vélemények, melyek a kisiskolákban az oktatás színvonalának és a diákok eredményességének minőségi mutatóit kérdőjelezik meg. Akik viszont ilyen iskolába jártak, felnőtt korukban nosztalgiával, meghatottsággal beszélnek a tanítónénik módszereiről, odafigyeléséről, áldozatvállalásáról, szeretetéről, az iskola meghitt közegéről, ahol nem tucatemberekként tartották őket számon.

Ebben az elemzésben a kisiskolák jelenlegi hálózatát és annak a változásait igyekszem bemutatni a 2014/2015-ös és a 2019/2020-as tanév hozzáférhető statisztikai adatai alapján.

Magyarázat a táblázathoz:

A táblázat 2. oszlopában a települések neve után zárójelbe tett megjegyzések értelmezése:

M – a községben csak magyar tannyelvű kisiskola működik

M, S – a községben magyar és szlovák tannyelvű kisiskola is működik, mindkettő önálló

M+S – a községben közös igazgatású kisiskola működik, magyar és szlovák részleggel

S.sz	Település	2014/2015-ös tanév		2019/2020-as tanév		Változás
		osztály	tanuló	osztály	tanuló	
Pozsony megye						
Szenci járás						
1.	Hegysúr (M, S)	1	13	1	6	↓
2.	Réte (M, S)	1	5	1	7	↑
3.	Zonctorony (M+S)	1	13	3	33	↑
Nagyszombat megye						
Dunaszerdahelyi járás						
1.	Albár (M)	1	11	megszűnt 2019-ben		
2.	Béke (M)	1	13	1	7	↓
3.	Csallóköznádasd (M)	1	9	megszűnt 2016-ban		

4.	Csenke (M)	2	24	3	24	↔
5.	Csiliznyárad (M)	2	16	megszűnt 2017-ben		
6.	Csilizpatas (M)	2	23	2	23	↔
7.	Dercsika (M)	1	7	megszűnt 2016-ban		
8.	Doborgaz (M)	1	14	megszűnt 2018-ban		
9.	Hegyéte (M)	3	27	4	30	↑
10.	Hodos (M, S)	2	15	2	27	↑
11.	Lúcs (M)	1	7	megszűnt 2015-ben		
12.	Nagyabony (M)	2	15	2	21	↑
13.	Nagymad (M)	1	9	1	5	↓
14.	Padány (M)	1	15	2	7	↓
15.	Sárosfa (M)	2	19	1	5	↓
16.	Szentmihályfa (M)	1	9	megszűnt 2018-ban		
17.	Vámosfalu (M)	2	12	4	17	↑
Galántai járás						
1.	Királyrév (M)	2	16	2	13	↓
2.	Kosút (M, S)	1	9	megszűnt 2019-ben		
3.	Nemeskajal (M, S)	2	16	megszűnt 2016-ban		
4.	Taksony (M, S)	1	5	megszűnt 2015-ben		
5.	Vezekény (M)	2	17	2	18	↑
6.	Vízkelet (M, S)	2	16	2	26	↑
Nyitra megye						
Vágsellyei járás						
1.	Vágkirályfa (M, S)	2	22	1	7	↓
Nyitrai járás						
1.	Alsóbodok (M+S)	1	5	3	16	↑
2.	Csehi (M, S)	1	10	megszűnt 2019-ben		
3.	Kolon (M+S)	2	9	4	28	↑
4.	Zsére (M+S)	1	5	5	35	↑
Érsekújvári járás						
1.	Bart (M)	1	10	megszűnt 2017-ben		
2.	Fúr (M)	1	10	megszűnt 2019-ben		
3.	Kisújfalu (M)	2	7	1	10	↑
4.	Nána (M)	2	16	2	25	↑
5.	Pozba (M)	1	8	megszűnt 2017-ben		
6.	Zsitvabesenyő (M, S)	2	20	2	11	↓
Komáromi járás						
1.	Dunaradvány (M)	2	23	2	12	↓
2.	Karva (M)	2	13	2	11	↓
3.	Keszegfalva (M+S)	2	22	4	40	↑
4.	Martos ref. (M)	2	19	2	8	↓
5.	Megyeracs (M+S)	2	20	3	22	↑
6.	Nagykeszi (M)	1	7	2	14	↑
7.	Tany (M)	2	28	2	18	↓

Lévai járás						
1.	Alsószezeréd (M)	1	18	1	22	↑
2.	Garamsalló (M)	1	15	1	12	↓
3.	Ipolyvisk (M)	2	21	1	15	↓
4.	Szalatnya (M)	2	18	1	10	↓
Besztercebánya megye						
Nagykürtösi járás						
1	Ipolyhídvég kat. (M)	1	11	megszűnt 2019-ben		
2.	Óvár kat. (M)	1	5	1	4	↓
Losonci járás						
1.	Béna (M)	1	14	2	18	↑
2.	Bolgárom (M)	1	18	2	23	↑
3.	Csoma (M)	2	25	2	22	↓
4.	Galsa (M+S)	1	7	2	18	↑
5.	Rapp (M+S)	1	8	3	31	↑
6.	Sávoly (M)	2	17	2	29	↑
7.	Vilke (M+S)	1	8	3	44	↑
Nagyrócei járás						
1.	Deresk (M)	2	20	2	34	↑
2.	Gice (M+S)	1	26	5	84	↑
Rimaszombati járás						
1.	Abafala (M)	2	25	2	34	↑
2.	Ajnácskő (M)	2	41	2	36	↓
3.	Balogfala (M)	2	28	2	34	↑
4.	Baraca (M)	3	49	3	49	↔
5.	Cakó (M)	2	39	3	44	↑
6..	Csíz (M)	1	11	1	21	↑
7.	Dobóca (M)	2	32	3	36	↑
8	Füge (M)	2	31	2	23	↓
9.	Gortvakisfalud (M)	2	27	2	27	↔
10.	Gömörmihályfalva (M)	2	24	2	27	↑
11.	Guszona (M)	2	32	2	27	↓
12.	Hanva (M)	2	30	2	28	↓
13.	Jánosi (M, S)	2	16	1	22	↑
14.	Kálosa (M)	3	50	3	60	↑
15.	Kövecses (M)	2	30	2	35	↑
16	Méhi (M)	2	21	2	19	↓
17.	Nagybalog (M)	4	56	3	46	↓
18.	Naprágy(M)	2	17	1	6	↓
19.	Sajószentkirály (M, S)	2	26	2	21	↓
20.	Serke (M)	2	38	2	40	↑
21.	Simonyi (M)	2	34	2	33	↓
22.	Tajti (M)	2	21	2	27	↑
23.	Uzapanyit (M)	2	28	4	50	↑
24.	Újbást (M)	2	15	1	20	↑

Kassa megye						
Rozsnyói járás						
1.	Beretke (M)	1	18	1	18	↔
2.	Csoltó (M)	2	27	1	8	↓
3.	Gömörhorka (M, S)	2	36	2	21	↓
4.	Hosszúszó (M+S)	1	5	2	13	↑
5.	Kecső (M)	1	7	1	4	↓
6.	Krasznahorkaváralja (M, S)	3	45	2	43	↓
7.	Szilice (M)	1	13	1	15	↑
8.	Tornagörgő (M+S)	2	27	3	30	↑
9.	Várhosszúrét (M)	1	8	1	12	↑
Kassa-vidéki járás						
1.	Alsólánc (M)	1	13	1	13	↔
2.	Péder (M)	1	16	1	14	↓
3.	Szádudv.méhész (M)	2	26	2	22	↓
Nagymihályi járás						
1.	Csicser (M)	2	28	2	28	↔
2.	Mátyócvajkóc (M)	1	15	1	21	↑
3.	Mokcsamogyorós (M)	2	48	2	50	↑
Tőketerebesi járás						
1.	Ágcsernyő (M)	1	3	megszűnt 2015-ben		
2.	Bacska (M)	2	29	2	16	↓
3.	Kisgéres (M)	2	27	2	26	↓
4.	Ladmóc (M)	1	16	1	8	↓
5.	Lelesz (M+S)	1	15	5	57	↑
6.	Nagygéres (M+S)	2	19	4	52	↑
7.	Nagykövesd (M, S)	1	13	1	8	↓
8.	Perbenyik (M, S)	2	23	2	19	↓
9.	Szentes (M)	2	14	2	17	↑
10.	Zétény (M)	1	17	1	17	↔

A 2014/2015-ös tanévben 108 alsó tagozatos, összevont évfolyamokkal rendelkező magyar tanítási nyelvű iskola működött Szlovákiában. Ezekből az iskolákból a vizsgált időszakban 16 települési önkormányzat zárta be a helyi kisiskola kapuját az alacsony diáklétszám, illetve a fenntartási források hiánya miatt.

Az alacsony diáklétszám a születések számának csökkenéséből, a szülők részéről a szlovák tanintézmény előnybe helyezéséből, illetve a család asszimilálódásából adódik. A fenntartási költségeket az önkormányzatok számára az állam folyósítja normatív támogatás formájában, melynek összege csak részben fedezi a valós költségeket. A hiányt erőfeszítéseik ellenére az önkormányzatok sem képesek saját forrásaikból pótolni. Az iskolabezárásokhoz hozzájárult a 2013. december 3-án elfogadott 245/2008 sz. iskolatörvény módosítása, mely

az osztályokra vonatkozó minimális diáklétszámokra vonatkozó szabályozás miatt lehetetlenné tette, későbbi enyhített formájában is jelentősen szigorította az alacsony létszámú kisiskolák működtetését. A törvény az önkormányzatoktól kemény racionalizációs lépéseket követelt, melyek az önkormányzatok egy részét kisiskolájuk bezárására kényszerítette. A kisiskola bezárásával többletgondok hárultak a szülőkre, hogy gyermekük biztonságos körülmények között jusson el a közeli település kisiskolájába, vagy a vonzásközpont teljes szervezettségű iskolájába.

A működő kisiskolák diáklétszáma némely esetben jelentős csökkenést mutat. Hegysúr, Padány, Sárosfa, Vágkirályfa, Martos, Naprágy, Csoltó esetében pl. a diákszám az utóbbi 5 évben a felénél kisebbre zuhant. A körülmények és okok feltárása ilyen kis iskolák esetében is bonyolult és nagy körültekintést igényel, de valószínűleg hasznos segítséget nyújtana a fenntartó önkormányzatoknak és az iskola jövőjének alakításában részt vállaló iskolatanácsoknak.

A vegyes lakosságú területeken, ahol szlovák és magyar nevelési és oktatási intézmények különböző épületekben működtek, az önkormányzatok számára a hatékony gazdasági működtetés szempontjából szóba jöhető egyik lépés volt az óvodák és iskolák egy épületben való elhelyezése. Néhány önkormányzat a működtetési költségek további lefaragása érdekében az intézmények adminisztratív összevonását is megvalósította.

Az önálló magyar és szlovák kisiskola összevonásával 14 települési önkormányzat közös igazgatású iskolát hozott létre az elmúlt 5 esztendőben. Sajnálatos, hogy az elérhető statisztikai adatokból nem olvasható ki, hogy az összevont iskolákban hány osztály magyar, illetve szlovák tanítási nyelvű. Valószínűleg helyi szinten az sem tisztázott, hogy az egyes osztályok tanítási nyelvére vagy a diákoknak az osztályokba történő besorolására a jövőben a szülők döntését is beleértve milyen tényezők lesznek befolyással. Az adminisztrációs költségek csökkenése ugyan költségmegtakarításokkal jár, de vajon az összevonás segíti-e az oktatás fejlesztését és sajátosságaik megőrzését mindkét nemzeti közösség számára, valamint a környezeti nyelvek kölcsönös elsajátításának a hatékonyságát?

A két vizsgált tanév diáklétszám adatainak összehasonlításából az is kitűnik, hogy a hálózat változásában nem csak negatív, de pozitív tendenciák is megmutatkoznak. A falufejlesztés, a beköltözés, a roma közösség nagyobb népszaporulata, a jól működő óvoda vagy egyéb kedvező hatások eredményét jelzik, hogy a következő településeken a diáklétszám

napjainkban legalább másfélszerese az öt évvel előtlinek: Hodos, Vízkelet, Nána, Nagykeszi, Sávoly, Csíz, Uzapanyit, Várhosszúrét. A diáklétszám növekedése az évfolyam összevonások megszüntetését eredményezte Hegyétén és Vámosfaluban, ahol teljessé vált az alsó tagozat.

A különböző évjáratú diákok által kialakított osztályok diáklétszámai tág határok között mozognak. Pl. az egyosztályos iskolák esetében a legalacsonyabb diáklétszámok Óvár, Kecső - 4, Nagymad, Sárosfa - 5, ezek a legalacsonyabb diáklétszámú kisiskoláink. 12 kisiskolában van 10-nél kevesebb tanuló. A legnagyobb diáklétszámmal működő egyosztályos kisiskolák Alsószemeréden és Jánosiban - 22, Csízen és Mátyócvajkócon - 21 és Újbáston - 20 vannak. Ezeket a nagy létszámú egyosztályos iskolákat halmozottan hátrányos környezetből érkező roma tanulók látogatják. Jánosiban, Csízen csak szlovák, Alsószemeréden, Mátyócvajkócon és Újbáston csak magyar óvoda működik.

Az adatok alapján kimutatható, hogy a két és a három osztállyal bíró kisiskolák esetében is a diáklétszámok azokban az osztályokban a legnagyobbak, melyeket a hátrányos szociális helyzetű roma diákok látogatnak. Bár ezen iskolák jelentős részében a pedagógusok munkáját roma asszisztensek is segítik. A diáklétszámok és az osztályok száma között nincs egyenes megfelelés, ez részben értelmezhető a kisiskola diákjainak különböző koreloszlásával, viszont furcsa helyzetekkel is találkozhatunk (pl. Padányban - a felére csökkent a diáklétszám (15-ről 7-re), mégis növekedett az osztályok száma (1-ről 2-re). További vizsgálat tárgyát képezhetné, hogy az óvodák és a nulladik osztályok mennyiben segítik a gyermekek beiskolázását, illetve a napközis tevékenysége mennyiben segíti a kisiskola munkáját? .

Bár a kisiskolák témáján túlmutat azoknak a teljes szervezetségű iskoláknak a problémaköre, melyekben az alsó tagozatok összevont évfolyamos osztályokkal működnek és a felső tagozaton az 5 évfolyamban is legfeljebb egy osztályra való diák tanul. Vajon ezeknek az iskoláknak a jövője mennyire megalapozott? Néhány meglátás: Bakán 2017-ben megszűnt az iskola, a csallóközcsütörtöki iskola közös igazgatású lett, Vágán az alsó tagozaton 8 diák tanul, a pogrányi iskola 2019-ben megszűnt, a nagykéri iskola közös igazgatású lett. A farnadi, az ipolyszakállosi, a nagysallói iskola a nagyölvedihez hasonlóan szintén összevont iskolává kényszerül válni? A csábi és a lukanényei iskolák már több, mint egy évtizede a szlovák iskolával közös utat választották. Ipolyvarbó mindösszesen 14 diákjával még létezik. A Nagykürtösi járástól keletre a diáklétszám a hátrányos helyzetű magyar roma családok nagyobb születési arányszámából adódóan csak két teljes szervezetségű iskolának jelent gondot: a szádalmásinak és a szomotorinak. A magyar-szlovák vegyesen lakott településeken

belül gyakori eset az iskolák összevonása, amikor két különböző tanítási nyelven oktató intézmény - egy teljes szervezettségű iskola és egy összevont évfolyamokkal működő kisiskola - egyesül. Vajon a működtetés anyagi feltételeinek az illetén javítása elégséges garancia-e az összevont iskola jövőbeni fejlődéséhez?

Egyéb meglátások a témával kapcsolatban

Az iskolák önkormányzati fenntartásúvá válása óta a helyi önkormányzatok a legtöbb településen elszántak iskolájuk megtartására. A településeken az iskola a közösségi háló része. Tisztában vannak vele, hogy ha a gyermek kapcsolatai nem itt alakulnak ki, ha másutt szocializálódik, később kevésbé fog kötődni a település közösségéhez, s ez az elvándorlás esélyét növeli. Az iskola létezése pozitív jövőképet jelent a település számára.

Ha azonban minden igyekezet ellenére sem sikerül helyi szinten megfelelő megoldást teremteni a helyi iskola megtartására, a környező településekkel együttműködve, kistérségi szinten kellene a helyi gyermekek számára a körülményeknek megfelelő iskoláztatást biztosítani, viszont ilyen példát a szomszédos települések magyar kisiskoláinak összevonására nem találunk. A kistérségi együttműködések ezen a téren legfeljebb a mérlegelések szintjéig jutnak el. A kisvárosok alapiskolái azonban központi helyzetük miatt több esetben erőfeszítés nélkül szippantják be a várost körülvevő települések diákjait, mely által ezen települések kisiskoláit a megszűnés felé sodorják.

A gyermekük számára magyar iskolát választó szülők között egyre több az iskolával, illetve egy-egy pedagógus munkájával szemben igényes szülő, akik az anyanyelvű oktatás mellett elvárják, hogy gyermekük minőségi oktatásban részesüljön.

A többségi iskola választását összetett tényezők alakítják. A magyarok által nagy arányban lakott településeken van olyan szülői igény, hogy a szlovák nyelv minél jobb elsajátításának céljából szlovák iskolába írassák gyermeküket, elősegítve ezzel majdani gyorsabb beilleszkedését a nemzetállami jegyeket mutató társadalomba és kapcsolati hálókra épülő gazdasági környezetbe. Rajtuk kívül az identitásvesztés határán lévő szülők azok, akik a szlovák iskolával a csábító, látszólag könnyebbik útját választják a többségbe való beolvadásnak. Ezek a szülők egyrészt önmagukat fosztják meg a természetes, helyi, emberi kapcsolatokon alapuló erőforrásaiktól, másrészt ezzel a hozzáállással a helyi közösségek erejét gyengítik. A hibás döntések következményeitől azonban a későbbiekben nem lehet oly könnyen szabadulni.

Példák mutatják, hogy a személyre szabott oktatás alkalmazásával módszertanilag elérhető, hogy az alsó tagozaton összevont osztályokkal működő kisiskolák tanulóinak eredményessége ne legyen megkérdőjelezhető. Kidolgozott módszerek alkalmazására van lehetőség a gyermekek részképesség-zavarainak feltárásában és megoldásában is. A közösség odafigyelésével, a településeken a rendezvények során a fellépési lehetőségekbe bevonva a gyermekeket, az óvoda és a kisiskola egyik központjává válhat a település kulturális életének.

A megoldások során figyelembe kell venni magyar óvodák működését, hiszen az óvodák gyermeklétszámai rajzolják ki néhány év késéssel az iskolahálózatot. Meg kell tartani azokat a kisiskolákat, ahol a demográfiai mutatók a következő évekre diákutánpótlást jeleznek, illetve, ha a kisdíjak számára a központi iskolába való biztonságos utaztatás nem megoldott.

Több község talált módot arra, hogy épületátalakítással segítse az iskola és az óvoda egy fedél alatti működését, illetve szervezési változtatással, az alapiskola és az óvoda összevonásával tegye hatékonyabbá e két helyi intézmény működtetését. A gazdasági hatékonyság javítása céljából megszületett döntések javították az épületek kihasználtságát, segítették a magyar óvoda és iskola együttműködését. Ez a megoldás egyértelműsítette az óvodás diákok iskolaválasztását, s ezzel csökkentek a gyermekeknek az óvoda-iskolai átmenettel kapcsolatos nehézségei is. Ilyen esetekben az asszimilációs hatások enyhítése miatt ajánlatos a kisiskoláknak és az óvodáknak az oktatási nyelv szerinti összevonása. Ez nem a gyermekek nemzetiségek szerinti elkülönülését, de a mesék, a versek, a dalok, a játék segítségével a hagyományok, a kultúra és az anyanyelv átörökítését szolgálja, de nem korlátozhatja a különböző nemzetiségű gyermekek gyakori találkozásait a különböző programok során. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a magyar és a szlovák óvodák, illetve iskolák összevonása több esetben a mindennapi munkát bénító konfliktusokat okoz, ezért jobb az iskolák önállóságát a közös iskolaépületeken belül is megtartani.

A hátrányos helyzetű diákok a gazdaságilag leszakadó régiókból, többségében a roma etnikum tagjaiból kerülnek ki. A roma lakosság jelentős csoportokat alkot pl. a Nagymihályi, a Tóketerebesi, a Kassa-vidéki, a Rozsnyói, a Nagyrőcei, a Rimaszombati és a Losonci járás több falujában. Az iskolákból hiányoznak a roma diákok oktatását felvállaló, speciális ismeretekkel rendelkező tanítók, különösen magyar roma tanítók, roma származású asszisztensek és a magyar romák oktatása iránt elkötelezett szakemberek. A magyar roma diákok magyar iskolába integrálása a történelmi együttélés pozitív tapasztalataira építve nem kellene, hogy

nagyobb feszültségekkel járjon. Gyakori eset, hogy a romák által lakott településeken az óvodák hiánya miatt az iskolába rendszerint a súlyos szociális helyzet és a mélyszegénység körülményei miatt viselkedészavaros, az alapvető higiéniai szokásokat nem ismerő, motiválatlan gyermekek kerülnek. Ezekről az iskoláktól a magyar szülők egy része elhatárolódik és gyermekének vagy más település magyar iskoláját vagy a helyi szlovák iskolát választja. Nem a szegregációt kell kiűzni teljesen az iskolákból, lényegesebb, hogy a romák oktatásában részt vállaló pedagógusok megtalálják az adekvát és eredményes oktatási és nevelési módszereket ezekhez a diákokhoz.

A kistelepülések helyi kisiskoláinak és óvodáinak a megtartása iskolahálózatunk megmaradásának záloga. A helyi iskola az alapsejt, melyre a hálózat épülhet. A települések döntő részében, a helyi közösségek és önkormányzataik mind inkább tudatosítják, hogy erőt, energiát és anyagi többletforrásokat áldozva megéri számukra a kisiskola, akár egy alsó tagozatos összevont osztályokkal működő kisiskola megtartása és működtetése. Hosszabb távon azonban a jelenlegi normatív támogatás mellett kérdéses az alacsony diáklétszámú iskolák fenntarthatósága. Ehhez nélkülözhetetlen az állam részéről az alapvető anyagi feltételek biztosítása, a helyi kisiskolák pozitív pénzügyi megkülönböztetése. Ezt az államnak fel kell vállalnia mind a többségi, mind a kisebbségi kisiskolák megtartása érdekében.

5. TAPASZTALATOK, JAVASLATOK, AJÁNLÁSOK

Az előző fejezetekben már számos – az adott részt érintő – megjegyzést tettünk, ahol arra alkalom volt, megfogalmazzuk tapasztalatainkat és javaslatainkat. A 3. fejezetet (kérdőíves felmérés) részletes elemző összefoglalással zártuk, a 4. fejezetben (kutató-elemző dolgozatok) pedig az objektív adatok mellett bőséggel megtalálhatók a szerzők által megfogalmazott javaslatok és ajánlások.

A következőkben néhány általános, a projektet és e tanulmányt is összefoglaló / lezáró megállapítást teszünk:

1. A szlovákiai magyar alapiskolai hálózat jelentős részét, 42,6%-át a kisiskolák teszik ki. Emiatt kiemelten fontos, hogy a kisiskolák szerepéről, jelentőségéről, működéséről, eredményességéről és hatékonyságáról az eddigieknél tárgyyszerűbb, tényszerűbb, átfogó és folyamatos szakértői kutató-elemző munka és szakmai vita folyjék.
2. Az előző pontban megfogalmazott elemzések és szakmai viták révén kialakítható a felvidéki magyar politikában, szakpolitikában és a szakmai közösségekben egy közös álláspont a kisiskolák jövőjével kapcsolatban. Az így létrejövő egységes álláspont és jövőkép alapozhatja a kisiskolák megóvását és fejlesztését célzó stratégiát, melynek kidolgozása a magyar közösség érdeke. A kidolgozandó stratégia illetékességében és eljárásrendjében az oktatáspolitikai, a szakma és az iskolafenntartók képviselőinek szükséges közös megállapodásra jutniuk.
3. Egy viszonylag kiszámítható jövőkép és oktatáspolitikai stratégia mérsékelheti a kisiskolák fő – az alacsony tanulói létszámon és az ezzel szorosan összefüggő anyagforrás-hiányon túli – problémáját: a bizonytalanságot, a kiszámíthatatlanságot, közösségi küldetésük megkérdőjelezését. Bizonytalan, kilátástalan és reménytelen emberekre és helyzetekre nem lehet fejlesztéspolitikát tervezni.
4. A kisiskolák létében, működésében és eredményességében érdekelték által közösen kialakított jövőkép és stratégia irányt szab a magyar oktatás fejlesztéséért dolgozó politikusok, tanügyi dolgozók, szakmai szervezetek képviselői és iskolafenntartók számára, egyúttal formálja a hazai kormányzati szervek és az anyaországi nemzetpolitika vezetőinek a kisiskolákkal kapcsolatos álláspontját is.
5. A tanügyigazgatási szabályozás módosításával, a hatáskörök pontosításával oldani/ csökkenteni lehet a kisiskolák igazgatói és a polgármesterek között észlelhető és erősödő feszültséget és korlátozni kell a jogszerűtlen és szakmaiatlan beavatkozások lehetőségét. Szükséges újragondolni az iskolák jogalanyiségének kérdését. A fejpénz-alapú normatív finanszírozást vagy módosítani kell (a kisiskolák javára), vagy más finanszírozási logikát célszerű bevezetni.

6. Az intézmény tanulói létszámának növelése érdekében célszerű a kisiskolákat – ahol a helyi feltételek engedik – további oktatási-nevelési intézményekkel egyesíteni, összevonni (pl. az óvodával és az iskolai klubbal), illetve megvizsgálni a tagiskolai státusz jogi, gazdasági, pedagógiai és szervezési kérdéseit. Az iskolahálózat alakítása, racionalizálása során kiemelt szereppel bír az iskolafenntartók regionális/kistérségi együttműködése, melynek célja a minőségi oktatási-nevelési szolgáltatásokhoz való hozzáférhetőség (elérhetőség) és a hatékony (fenntartható) működés biztosítása.
7. Az Állami Pedagógiai Intézetnek a pedagógiai dokumentumok – elsősorban a vonatkozó állami oktatási program (ISCED 1) követelményrendszere és tanulási-tanítási folyamat szabályozása – kidolgozásakor nagyobb figyelmet kell szentelnie a kisiskolák pedagógiai munkájának sajátosságaira, különös tekintettel az összevont évfolyamokkal működő osztályokra. A nemzeti méréseket és az oktató-nevelő munka külső értékelését végző intézményeknek (NÚCEM, állami tanfelügyelet) pontosabb, árnyaltabb, differenciált és címzett visszajelzéseket kell adniuk a kisiskolákban folyó pedagógiai munka eredményességéről és a tanulók fejlődéséről.
8. A komáromi Selye János Egyetem Tanárképző Karán és a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Karán javítani kell a pedagógushallgatók ezirányú felkészítésén, tekintettel arra, hogy a végzős hallgatók jelentős számban kerülnek (összevont évfolyamokkal működő) kisiskolákba. Ugyancsak fontos, hogy a tanárképző karok tudományos kutatásokkal, pedagógiai innovációkkal és a szak- és záródolgozatok témaválasztásával is segítsék a kisiskolák pedagógiai-módszertani fejlesztését.
9. A pedagógusok továbbképzésével foglalkozó szakmai szervezeteknek és intézeteknek (Módszertani-Pedagógiai Központ, Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége, Comenius Pedagógiai Intézet, Katedra Alapítvány, stb.) tevékenységüket és programjaikat az eddigieknél mélyebben és szélesebb körben kell ráirányítani a kisiskolák pedagógiájára. Nagyon kevés az ebben az iskolatípusban oktatók igényeire és szükségleteire fókuszáló továbbképzési program, s a képzések szervezésének ideje (tanítási idő alatt) sem felel meg a kisiskolák pedagógusai számára. Fontos lenne, hogy a civil szakmai szervezetek (SZMPSZ, Katedra Társaság) országos rendezvényeik (rozsnyói országos pedagógustalálkozó, nyári egyetemek, Katedra Napok, ...) programjába gyakrabban iktassák be a kisiskolák működésének és pedagógiájának problémakörét.
10. Kiemelten fontos, hogy a kisiskolák kistérségi együttműködéseket alakítsanak ki egyrészt más kisiskolákkal, másrészt azokkal a teljes szervezettségű alapiskolákkal, melyekben a tanulók a felső tagozatos tanulmányaikat folytatják. E szakmai fórumok hatékonyan szolgálhatják a tapasztalatcserét, a tudásmegosztást, a jó gyakorlatok terjesztését, a közös módszertani csomagok létrehozását és fejlesztését.

11. A kisiskolák igazgatóinak külső szakmai támogatását hatékonyabbá kell tenni. Az adminisztratív terhek csökkentése érdekében a pedagógiai és az egyéb iskolai dokumentáció kidolgozását mintákkal, modellekkel, segédanyagokkal, konzultációs lehetőségekkel, ... lehet segíteni. Az Iskolavezetők Országos Társulásán belül létre kéne hozni és működésképesé tenni a kisiskolák igazgatóinak szekcióját. Az iskolavezetők – immár hagyományossá vált, évente megrendezett – országos konferenciáján a kisiskolák vezetőinek döntő többsége (tanítási idő lévén) nem tud részt venni: emiatt, valamint ezen iskolatípus számos sajátosságára tekintettel célszerű lenne számukra évente (megfelelő időpontban) önálló országos konferenciát szervezni.

Zárszó

A COMENIUS Pedagógiai Intézet keretében megvalósított, „**A felvidéki magyar kisiskolák fenntartásának, működésének és pedagógiai fejlesztésének vizsgálata**” c. projekt véleményünk és meglátásunk szerint számos új adattal, információval, ismerettel, felismeréssel és tapasztalattal gazdagítja az e témakörrel foglalkozó szakpolitikusok és közoktatási szakértők tudását. Az elkészült projektösszefoglaló tanulmányt reményeink szerint haszonnal forgatják majd a kisiskolák minél eredményesebb és hatékonyabb működésében érintett szereplők.

Ezúton (is) köszönjük a **Magyar Kormány Miniszterelnöksége Nemzetpolitikai Államtitkársága** és a **Bethlen Gábor Alap** támogatását. A COMENIUS Pedagógiai Intézet a szlovákiai magyar közoktatás fejlesztéséért vállalt felelőssége tudatában a jövőben – további szakmai szervezetekkel és intézményekkel együttműködve – folytatni kívánja a kisiskolák tárgykörében megkezdett szakértői munkát.